

Grunder för fristående examen

**SPECIALYRKESEXAMEN
INOM OMSORGSARBETE FÖR
UTVECKLINGSSTÖRDA
2010**

FÖRESKRIFT 28/011/2010

Grunder för fristående examen

**SPECIALYRKESEXAMEN
INOM OMSORGSARBETE FÖR
UTVECKLINGSSTÖRDA
2010**

FÖRESKRIFT 28/011/2010

© Utbildningsstyrelsen

Föreskrifter och anvisningar 2010:4

ISBN 978-952-13-4516-6 (hft.)

ISBN 978-952-13-4517-3 (pdf)

ISSN-L 1798-8977

ISSN 1798-8977 (print)

ISSN 1798-8985 (online)

www.utbildningsstyrelsen.fi

Edita Prima Oy,
Helsingfors 2010

FÖRESKRIFT

3.3.2010

28 /011/2010

Giltighetstid: fr.o.m. 1.4.2010 tills vidare

De stadganden på vilka befogenheten att utfärda
föreskriften bygger på
L 631/98, 13 § 2 mom

Upphäver Utbildningsstyrelsens föreskrifter

-

Ändrar Utbildningsstyrelsens föreskrift

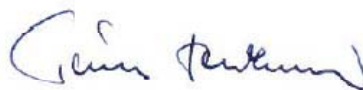
-

**GRUNDERNA FÖR SPECIAL YRKES-
EXAMEN INOM OMSORGSARBETE FÖR
UTVECKLINGSSTÖRDA**

Utbildningsstyrelsen har beslutat om grunderna för specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda. Examensgrunderna ska iakttas fr.o.m. 1.4.2010.

Examenskommissionen och examensarrangören kan inte lämna grunderna för examen obeaktade eller avvika från dem.

När utbildning som förbereder för en fristående examen anordnas, beslutar utbildningsanordnaren om innehållet i utbildningen och ordnandet av utbildningen i enlighet med examensgrunderna. Den som deltar i utbildningen skall som en del av utbildningen beredas möjlighet att avlägga en fristående examen.

Generaldirektör

Timo Lankinen

Undervisningsråd

Aira Rajamäki

BIT.AGA

Grunderna för specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda
2010

INNEHÅLL

1	FRISTÅENDE EXAMINA.....	7
1.1	Anordnande av fristående examina	7
1.2	Avläggande av fristående examen	7
1.3	Grunderna för fristående examen	7
1.4	Personlig tillämpning i fristående examen	8
1.5	Bedömning av yrkesskickligheten i fristående examen.....	8
1.6	Betyg	8
1.7	Utbildning som förbereder för fristående examen.....	9
2	UPPBYGGNADEN AV SPECIALYRKESEXAMEN INOM OMSORGSARBETE FÖR UTVECKLINGSSTÖRDA.....	9
2.1	Examensdelarna	9
3.	KRAV PÅ YRKESKICKLIGHET OCH GRUNDER FÖR BEDÖMNING I SPECIAL- YRKESEXAMEN INOM OMSORGSARBETE FÖR UTVECKLINGSSTÖRDA.....	10
	A. Obligatoriska examensdelar	
3.1	Yrkesmässig verksamhet inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda	10
3.2	Att arbeta i ett servicesystem och ett arbetslag.....	23
	B. VALFRIA EXAMENSDELAR.....	33
3.3	Främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklings- störning	33
3.4	Främjande av delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade	40
3.5	Främjande av delaktighet och välmående för personer med autism inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda.....	47
3.6	Stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående.....	53
3.7	Företagsamhet.....	60

1 FRISTÅENDE EXAMINA

1.1 Anordnande av fristående examina

Examenskommissionerna som tillsätts av Utbildningsstyrelsen och består av representanter för arbetsgivare, arbetstagare, lärare och vid behov självständiga yrkesutövare ansvarar för anordnandet och övervakningen av fristående examina samt utfärdar examensbetyg. Examenskommissionerna gör ett avtal om anordnande av fristående examina med utbildningsanordnarna och vid behov med andra sammanslutningar och stiftelser. Fristående examina kan inte anordnas utan giltigt avtal med examenskommissionen.

1.2 Avläggande av fristående examen

Fristående examen avläggs genom att examinanderna vid examenstillfällena i praktiska arbetsuppgifter påvisar det kunnande som förutsätts i examensgrunderna. Varje examensdel ska bedömas skilt för sig. Bedömningen görs som ett samarbete mellan representanter för arbetsgivare, arbetstagare och undervisningssektorn. Inom branscher där det är vanligt med självständiga yrkesutövare tas även denna part i beaktande vid valet av bedömare. Bedömningen godkänns slutligen av examenskommissionen. Examensbetyg kan beviljas då examinanden har avlagt alla examensdelar som krävs med godkänt vitsord.

1.3 Grunderna för fristående examen

I examensgrunderna fastställs vilka delar och eventuella kompetensområden som hör till examen, uppbyggnaden av examen, den yrkesskicklighet som krävs i de olika examensdelarna, bedömningsgrunderna (målen och kriterierna för bedömningen) samt sätten att påvisa yrkesskicklighet.

En examensdel utgör ett delområde inom yrket som går att avskilja från den naturliga arbetsprocessen till en självständig helhet som kan bedömas. Kraven på yrkesskicklighet som beskrivs i de olika examensdelarna koncentrerar sig på de centrala funktionerna och verksamhetsprocesserna inom yrket samt på yrkespraxis inom den aktuella branschen. De omfattar även färdigheter som allmänt behövs i arbetslivet, till exempel sociala färdigheter.

Målen och kriterierna för bedömningen är härledda ur kraven på yrkesskicklighet. Målen för bedömningen anger de kunskapsområden som man vid bedömningen fäster särskild vikt vid. Definitionen av dessa mål underlättar också bedömningen av den aktuella arbetsprocessen. Bedömningen ska täcka alla de mål för bedömning som beskrivs i examensgrunderna. Kriterierna för bedömningen bestämmer den kvalitativa och kvantitativa nivån på en godkänd prestation.

Sätten att påvisa yrkesskicklighet innehåller preciserande anvisningar om avläggandet av examen. Yrkesskickligheten påvisas i allmänhet i autentiska arbetsuppgifter. Sätten att påvisa yrkesskicklighet kan innehålla direktiv för bl.a. hur en examensprestation vid behov kan kompletteras så att alla krav på yrkesskicklighet blir beaktade.

1.4 Personlig tillämpning i fristående examen

Utbildningsstyrelsen har utfärdat en särskild föreskrift om individualisering.

1.5 Bedömning av yrkesskickligheten i fristående examen

Vid bedömning av yrkesskickligheten är det viktigt att ingående och noggrant granska hur examinanderna visar att de kan det som examensgrunderna förutsätter i kraven på yrkesskicklighet för den aktuella examensdelen. Vid bedömningen tillämpas de bedömningskriterier som fastställts i examensgrunderna. Bedömarna ska mångsidigt använda sig av olika och i första hand kvalitativa bedömningsmetoder. Används endast en metod, blir resultatet inte nödvändigtvis tillförlitligt. Vid bedömningen beaktas bransch- och examensspecifika särdrag i enlighet med examensgrunderna. Om examinanderna har tillförlitliga utredningar om tidigare påvisat kunnande, granskar bedömarna hur de motsvarar kraven på yrkesskicklighet i examensgrunderna. Bedömarna föreslår för examenskommissionen att kunnandet erkänns som en del av examensprestationen. Examenskommissionen fattar det slutliga beslutet om erkännande av tidigare påvisat kunnande som tillförlitligt utretts.

Bedömning av yrkesskicklighet är en process där insamling av bedömningsmaterial och dokumentering av bedömning spelar en viktig roll. Representanter för arbetslivet och lärare gör på trepartsbasis en noggrann och mångsidig bedömning. Examinanderna ska klart och tydligt få veta hur bedömningsgrunderna tillämpas i deras eget fall. De ska också ges möjlighet att själva bedöma sina prestationer. Examensarrangören gör upp ett bedömningsprotokoll över examensprestationen för den aktuella examensdelen som undertecknas av bedömarna. Till en bra bedömningsprocess hör också att efter detta ge examinanderna respons på prestationerna. Det slutliga bedömningsbeslutet fattas av examenskommissionen.

Bedömare

De personer som bedömer examinandernas yrkesskicklighet ska ha god yrkeskunskap inom det aktuella området. Examenskommissionen och examensarrangören kommer överens om bedömarna i avtalet om anordnande av fristående examen.

Rättelse av bedömning

Examinanderna kan inom lagstadgad tid anhålla om rättelse av bedömning av den examenskommission som ansvarar för den aktuella examen.

En skriftlig begäran om rättelse riktas till examenskommissionen. Examenskommissionen kan efter att ha hört bedömarna besluta om en ny bedömning. Det går inte att genom besvär anhålla om ändring av examenskommissionens beslut som gäller rättelse av bedömning.

1.6 Betyg

Examenskommissionen beviljar examensbetyg och betyg för en eller flera avlagda examensdelar. Betyg över deltagande i förberedande utbildning ges av utbildningsanordnaren. Utbildningsstyrelsen har utfärdat direktiv om vilka uppgifter som ska framgå ur betyg för fristående examina, utbildning som förbereder för fristående examen och läroavtalsutbildning.

Betyg för en eller flera examensdelar ges på begäran. Examensbetyget, liksom betyget för en eller flera avlagda examensdelar, undertecknas av en representant för examenskommissionen och en representant för examensarrangören.

En anteckning om avlagd fristående examen i ett av Utbildningsstyrelsen godkänt yrkesbevis är ett intyg över avlagd examen som är jämförbart med ett examensbetyg. Examensarrangören skaffar och undertecknar yrkesbeviset. Yrkesbeviset är avgiftsbelagt för examinandan.

1.7 Utbildning som förbereder för fristående examen

Det går inte att ställa förhandsvillkor i fråga om utbildning för dem som deltar i fristående examina. Examina avläggs ändå huvudsakligen i samband med förberedande utbildning.

Förberedande utbildning ska anordnas i enlighet med examensgrunderna. Utbildningen och examenstillfällena ska planeras utgående från examensdelarna. Den som deltar i utbildning som förbereder för fristående examen ska ges möjlighet att delta i examenstillfällena och avlägga fristående examen som en del av utbildningen.

2 UPPBYGGNADEN AV SPECIALYRKESEXAMEN INOM OMSORGSARBETE FÖR UTVECKLINGSSTÖRDA

2.1 Examensdelarna

Specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda är avsedd för personer som har kunskaper och färdigheter på minst en nivå som motsvarar en yrkesinriktad grundexamen inom social- och/eller hälsovårdsbranschen, cirka fem års arbetserfarenhet inom branschen och dessutom kompletterande och fördjupande studier inom området.

Specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda består av två obligatoriska och fem valfria examensdelar. Examen är klar då de obligatoriska examensdelarna och två valfria examensdelar har fullgjorts med godkänt vitsord.

De obligatoriska examensdelarna i specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda är:

- 3.1. Yrkesmässig verksamhet inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda
- 3.2. Att arbeta i ett servicesystem och ett arbetslag

De valfria examensdelarna är:

- 3.3. Främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklingsstörning
- 3.4. Främjande av delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade
- 3.5. Främjande av delaktighet och välmående för personer med autism inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda
- 3.6. Stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående
- 3.7. Företagsamhet

Specialyrkesexamen i omsorgsarbete för utvecklingsstörda
A. Obligatoriska delar
3.1 Yrkesmässig verksamhet inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda
3.2 Att arbeta i ett servicesystem och ett arbetslag
B. Valfria delar, av vilka två ska väljas
3.3 Främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklingsstörning
3.4 Främjande av delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade
3.5 Främjande av delaktighet och välmående för personer med autism
3.6 Stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående
3.7 Företagsamhet

3. KRAV PÅ YRKESSKICKLIGHET OCH GRUNDER FÖR BEDÖMNING I SPECIALYRKESEXAMEN INOM OMSORGSARBETE FÖR UTVECKLINGSTÖRDA

A OBLIGATORISKA EXAMENSDELAR

3.1 Yrkesmässig verksamhet inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan arbeta i enlighet med branschens värdegrund och etiska principer.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Etiskt omsorgsarbete för utvecklingsstörda</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • arbetar enligt de principer som tillämpas inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda samt enligt värdegrunden inom fostrings-, social- och hälsovårdsbranschen • beaktar i sitt arbete den betydelse som olika människoupfattningar har för omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • är medveten om vilken betydelse de värderingar som påverkar de egna handlingarna och den egna männis-

	<p>kouppfattningen har för sitt arbete</p> <ul style="list-style-type: none"> • motiverar i olika arbetssituationer utgångspunkten för omsorgsarbetet för utvecklingsstörda med den människouppfattning som baserar sig på resurstänkandet • beaktar i sitt arbete de rekommendationer för hälsovårdsbranschen som har getts av Riksomfattande etiska delegationen inom hälso- och sjukvården och Riksomfattande handikapprådets verksamhet för att främja ställningen för personer med funktionsnedsättning • motiverar sina handlingar och bedömer sina val och lösningar med avseende på de etiska principerna • främjar för sin del etisk verksamhet på sin arbetsplats.
<p>Examinanden kan stödja utvecklingsstördas samhälleliga situation.</p>	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Utnyttjande av den historiska utvecklingen inom omsorgen om utvecklingsstörda</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder sig av den allmänna historiska utvecklingen inom omsorgen om utvecklingsstörda i diskussioner om omsorgen och om de förändringar som skett inom den.
<i>Beaktande av de inställningar som är rådande i samhället och deras betydelse</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • främjar för sin del positiva attityder till utvecklingsstörning <ul style="list-style-type: none"> – i medier, arbetslivet, skolan, boende, servicesystem – i de egna handlingarna • värdesätter de utvecklingsstörda personernas egen kultur.
<i>Beaktande av uppfattningarna om funktionsnedsättning och klienternas medvetenhet om sin funktionsnedsättning</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete de olika uppfattningarna om funktionsnedsättning (individuella, sociala och människorättsliga) samt de olika förhållningssättens inverkan på omsorgsarbetet (samhälleliga, medicinska, psykologiska, sociala, pedagogiska) • beaktar i sitt arbete den inverkan som uppfattningarna om funktionsnedsättning har på verksamheten i samhället, näromgivningen och de egna handlingarna • främjar möjligheterna för en person med funktionsnedsättning att bli medveten om sin funktionsnedsättning (jagbild, känsla av kompetens, mod).

Examinanden kan i sitt arbete tillämpa kunskap om utvecklingsstörningar.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Tillämpning av kunskap om utvecklingsstörningar</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tillämpar i sitt arbete kunskap om nervsystemets funktion och störningar vid handledning av och arbete med utvecklingsstörda<ul style="list-style-type: none"> – definitionen av och förekomsten av utvecklingsstörning och intellektuell utvecklingsstörning i vårt land – hur den intellektuella utvecklingsstörningen yppar sig och diagnosticeras samt hur svårighetsgraden beskrivs – svårighetsgradens inverkan på individens funktionsförmåga och levnadslopp – de vanligaste riskfaktorer och händelser som kan leda till intellektuell utvecklingsstörning – sättet att gruppera orsakadiagnoserna när det gäller utvecklingsstörning enligt den tidpunkt då skadan inträffade samt de områden som skadades under utvecklingens olika faser – de vanligaste biologiska orsakerna till utvecklingsstörning och de vanligaste syndrom som leder till intellektuell utvecklingsstörning – möjligheterna att förebygga utvecklingsstörning och de etiska synpunkterna i fråga om detta – de vanligaste andra skador och sjukdomar som anknyter till utvecklingsstörning samt de hälsorisker som är vanligare än hos den övriga befolkningen • söker aktuell information om utvecklingsstörning som är till nytta i yrkesarbetet och tillämpar denna i sitt arbete.
<i>Beaktande av funktionsförmågan</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder sin kunskap om utvecklingsstörning och dess inverkan på funktionsförmågan när hon/han arbetar med en person med utvecklingsstörning • utnyttjar i sitt arbete kunskap om människokroppens funktion och uppbyggnad samt livsmiljöns och individuella faktorerers betydelse för människans funktionsförmåga och funktionsbegränsningar • tar i de dagliga aktiviteterna hänsyn till hur en person med utvecklingsstörning lär sig, förstår och tillägnar sig saker (t.ex. arbetsminnet) • tar hänsyn till de utvecklingsstördas individuella sätt att orientera sig och fokusera i olika aktiviteter

	<ul style="list-style-type: none"> • beaktar en utvecklingsstörd persons roll i gruppen och rollens inverkan på personens beteende och handlingar • beaktar tillgängligheten i en utvecklingsstörd persons livsmiljö • använder några verktyg som är avsedda för bedömning av funktionsförmågan för en person med utvecklingsstörning.
<i>Beaktande av interaktion</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tar reda på hur en person med utvecklingsstörning kommunicerar • beaktar vid interaktion hur väl utvecklat det normala talet och språket är • anpassar sin kommunikation så att den utvecklingsstörda förstår innehållet i den • beaktar i sin kommunikation hur en person med utvecklingsstörning lär sig och förstår kommunikation • förstår sinnenas betydelse vid interaktion • säkerställer att interaktionen med vuxna personer med utvecklingsstörning är jämlik • använder i sitt arbete de viktigaste kommunikationsmetoder som är avsedda för stöd och/eller ersättning av talet (AAC) • tillämpar vid interaktion de möjligheter som datatekniken och IT erbjuder • använder en kommunikationsmetod som överensstämmer med planen för den utvecklingsstörda personen och som är lämplig i kommunikationsmiljön.
<p>Examinanden kan stödja och främja en utvecklingsstörd persons självbestämmande och möjligheter till ett gott liv.</p>	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Tryggande av utvecklingsstörda personers ställning och rättigheter</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • säkerställer för sin del att de grundläggande fri- och rättigheterna och jämlikhet (Finlands grundlag 731/1999 6–23 §) samt likabehandling förverkligas (Lagen om likabehandling 21/2004) • använder som styrande dokument i sitt arbete de deklARATIONER och avtal som gäller omsorgen om personer med utvecklingsstörning (t.ex. FN:s deklARATION om mänskliga rättigheter, FN:s avtal om barns rättigheter, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning)

<p><i>Främjande av de utvecklingsstördas möjligheter till ett gott liv</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • främjar med sin verksamhet att principerna om tillgänglighet, nåbarhet, inkludering, integration och normalisation förverkligas i kollektivet och samhället.
<p><i>Att ge en person med utvecklingsstörning möjlighet att finna sin egenmakt och få möjlighet till deltagande</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • visar i handlingar och tal respekt för utvecklingsstörda personers tankar, värderingar och övertygelser • beaktar i sitt arbete principerna om individcentrerat planeringsarbete • lyssnar och tar hänsyn till de utvecklingsstörda personernas egen erfarenhet av sin ställning i kollektivet eller gruppen • stöder utvecklingsstörda personers miljö och rutinerna i miljön så att det blir möjligt för dem att finna sin egenmakt • handlar jämlikt, konfidentiellt, uthålligt och målinriktat • stöder förverkligandet av självbestämmande • stöder och uppmuntrar till egna val • stöder och främjar de utvecklingsstördas deltagande i beslutsfattande i den egna gruppen • skaffar feedback på sitt arbete av de utvecklingsstörda och deras närstående.
<p><i>Möjliggörande och främjande av ett gott liv</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer de viktigaste principerna för främjande av hälsa och stöder de utvecklingsstörda i att följa dessa principer • upprätthåller motionsintressen och uppmuntrar till att pröva nya motionsformer • upprätthåller och främjar deltagande i kulturverksamhet • upprätthåller och uppmuntrar till mångsidiga sätt att använda fritiden och till fritidsintressen • ger stöd för sunda parförhållanden och sund sexualitet och stöder dem i att förstå hur viktigt det är med ömhet, kärlek och betydelsefulla människorelationer.

Examinanden kan arbeta i servicenätverk.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Arbete i servicenätverk som erbjuder hälsojänster</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • hänvisar personer med utvecklingsstörning till de kommunala lagstadgade tjänster som de behöver: <ul style="list-style-type: none"> – tjänster inom social- och hälsovården – stödtjänster som finns till förfogande i fråga om skolgång och studier – rehabiliteringstjänster • hänvisar till kultur-, motions-, fritids- och ungdomstjänster • ger instruktioner om frågor som gäller utdelning av hjälpmedel för att förflytta sig och för att sköta de dagliga aktiviteterna och ger i samarbete med experter råd om hur hjälpmedlen ska användas och underhållas. • handlar ändamålsenligt i servicenätverket för att stödja den utvecklingsstörda, dennes familj och/eller närstående (offentliga, privata, tredje sektorn) • håller sig à jour med utvecklingen vad gäller organisation och produktion av tjänster ur en utvecklingsstörd persons synvinkel.
<i>Att arbeta i servicesystemet inom omsorgen för utvecklingsstörda</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete de uppgifter som de olika aktörerna inom omsorgen för utvecklingsstörda har samt ansvarsfördelningen och målen för aktiviteterna • samarbetar ändamålsenligt • följer de principer som tillämpas inom specialomsorgen för personer med utvecklingsstörning.
Examinanden kan beakta de olika delområdena i en utvecklingsstörd persons levnadslopp.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Beaktande av de utvecklingsstördas levnadslopp, livssituationerna i levnadsloppet och de sociala livsområdena</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • förutser förändringarna i livssituationerna och det sociala livet enligt levnadsloppet för personer med utvecklingsstörning inom följande områden: <ul style="list-style-type: none"> – småbarnsfostran – utbildning – familjeförhållanden och sociala nätverk – boende

	<ul style="list-style-type: none"> – utkomst – arbete – hobbyer och fritid – deltagande i samhällelig verksamhet – andligt liv och livsåskådning • beaktar vid arbete med en utvecklingsstörd och dennes familj eller närstående de förväntningar och behov som är förenade med förändringar i livssituationen • är modig och initiativrik i kontakter med familjen • hänvisar till verksamhet i grupper.
Examinanden kan ge gravt utvecklingsstörda basvård.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Daglig basvård</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • stöder på ett planmässigt sätt en person med grav utvecklingsstörning <ul style="list-style-type: none"> – vid ätande, drickande och sväljande och beaktar då svårigheterna i samband med det – vid motion, sömn, vila och toalettbesök, – på- och avklädning, klädsel, tvättning, renhet och förflyttning – skötsel av hygien • gör observationer av klientens/patientens hälsotillstånd och vidtar behövliga åtgärder.
<i>Att sörja för gravt utvecklingsstördas basbehov och att främja hälsan</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • observerar och övervakar vätskebalansen • sörjer för näringsintaget och lämplig kost • övervakar andningen och hjälper till med syreintaget • övervakar blodomloppet och identifierar de vanligaste störningarna i cirkulationsorganen • gör observationer av utsöndringen • övervakar kroppstemperaturen och variationerna i den • observerar hudens välmående • gör observationer av fothygien och intimhygien • observerar munnen, tänderna och slemhinnorna i munnen • observerar uttryck för smärta och orsakerna till dem • observerar vikten • observerar och identifierar faktorer som inverkar på sömnen • sörjer för att klienten får vara tillräckligt mycket

	<p>utomhus och röra på sig</p> <ul style="list-style-type: none"> • sörjer för att basbehoven tillfredställs och använder olika vård- och assistansmetoder i basvården • dokumenterar och antecknar de ovannämnda observationerna klart och tydligt och rapporterar sina observationer muntligt och skriftligt • konsulterar vid behov andra yrkesverksamma personer när det gäller att sörja för basbehoven.
<i>Vårdåtgärder i basvården</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • utför vårdåtgärderna inom basvården <ul style="list-style-type: none"> – olika mätningar; längd, vikt, blodtryck och puls – provtagningar; blodsocker, urin och upphostningar – katetrisering – sondmatning – sugning av slem ur mun och trakea – syrebehandling – munvård – lägesbehandling – hudvård – vård av inkontinens – gastrostomi, PEG-knappen • dokumenterar skriftligt och muntligt och antecknar hur basvården har skötts och vilka vårdåtgärder som utförts • är noggrann och beaktar säkerhetsaspekterna • upprätthåller sina färdigheter i basvård.
<i>Etiskt och estetiskt arbete när basvård ges och basbehoven tillgodoses</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • respekterar privatlivet och integriteten och är empatisk i sitt arbete • tar i sitt arbete hänsyn till de närstående och familjen • iakttar tystnadsplikten och handlar konfidentiellt • beaktar de estetiska synpunkterna i sitt arbete.

Examinanden kan vårda och stödja utvecklingsstörda som har blivit sjuka, dem som har psykiska störningar och dem som har en autismspektrumstörning

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Vård vid de vanligaste sjukdomarna</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • ger vård vid kroniska sjukdomar och observerar förändringar i symtomen (t.ex. anemi, diabetes, allergi, astma) inom det egna ansvarsområdet • ger för sin del vård vid infektionssjukdomar och följer anvisningarna om försiktighetsåtgärderna • ger för sin del vård vid sjukdomar i matsmältningskanalen och funktionsstörningar • beaktar tandsjukdomarna och kan hänvisa till tandvården • rapporterar och antecknar sina observationer av de symtom eller förändringar i symtomen som förekommer vid sjukdomar på det sätt som överenskommits om på arbetsplatsen.
<i>Vård av en utvecklingsstörd som blivit akut sjuk</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • observerar och identifierar symtomen på en sjukdom hos en utvecklingsstörd • meddelar korrekt symtomen och konsulterar vid behov en sakkunnig • beaktar i vårdarbetet hur varierande symtomen på sjukdomar hos utvecklingsstörda personer kan vara och de särskilda faktorer som bör beaktas när de identifieras hos dem • tar reda på hur man kommunicerar med personen i fråga • ger patienten tydlig information om åtgärderna • tar reda på vilken inställning patienten i fråga har till vårdsituationen • förbereder patienten för undersökningar, vårdåtgärder och eftervård och assisterar vid dem • stöder resurserna i familjen och hos de närstående.
<i>Vård av epilepsipatienter</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tillämpar i sitt arbete baskunskap om epilepsi och dess inverkan på det dagliga livet • beaktar symtomen vid olika typer av anfall • ger första hjälpen vid ett epilepsianfall • utför läkemedelsbehandling vid epilepsi inom ramen för det egna ansvaret.

<p><i>Främjande av mental hälsa och beaktande av psykiska sjukdomar</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • främjar den mentala hälsan • beaktar i sitt arbete de psykiska symtom och sjukdomar som är vanligast bland utvecklingsstörda • följer med hur personer med utvecklingsstörning mår psykiskt • ger för sin del psykiatrisk läkemedelsbehandling enligt gällande anvisningar och följer med hur läkemedlen verkar • hänvisar vid behov till mentalvårdstjänster.
<p><i>Stödjande av personer som har en autismspektrumstörning</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete de centrala autistiska dragen och deras inverkan på den autistiska personens dagliga liv • följer principerna om fostrande rehabilitering och strukturering och handlar planenligt • använder alternativa kommunikationsmetoder som stöd för kommunikationen och ser till att den autistiska personen får möjlighet att ta initiativ till kommunikation • beaktar också behoven av stöd eller vård som inte är förknippade med autism.
<p>Examinanden kan sörja för den egna och en utvecklingsstörd persons säkerhet.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Att ge första hjälpen</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • ger första hjälpen på Röda korsets kursnivå 1
<p><i>Läkemedelsbehandling</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • känner till lagstiftningen och tillståndspraxisen i fråga om läkemedelsbehandling och följer dem (Handbok om säker läkemedelsbehandling, SHM 2005) • känner till de vanligaste läkemedel som används inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda samt läkemedlens verkningar • hanterar och doserar läkemedlen rätt • kan ge läkemedel den naturliga vägen samt injektioner under huden • beaktar specialfrågor när det gäller att ge läkemedel (t.ex. sväljningssvårigheter) • övervakar användningen av läkemedel, identifierar skadliga verkningar och biverkningar och informerar medlemmarna i arbetsgruppen om sina observationer

	<ul style="list-style-type: none"> • följer med sjukdomssymtomen med avseende på läkemedelsbehandlingen.
<i>Aseptiskt arbete</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete de olika smittvägarna • iakttar en god personlig hygien och handhygien och förhindrar smitta • sörjer för att miljön är aseptisk • använder vid behov skyddsutrustning och kan skydda sig mot smitta.
<i>Iakttagande av livsmedelshygien</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer anvisningarna om livsmedelshygien.
<i>Ergonomiskt arbete</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder de rätta teknikerna vid förflyttning och handlar ergonomiskt rätt • främjar för sin del ergonomin i arbetsmiljön när det gäller den egna arbetsförmågan och arbetshälsan i arbetslaget.
<p>Examinanden kan agera i situationer som påverkar hälsan och den sociala tryggheten för person med utvecklingsstörning</p>	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Professionellt agerande i situationer som påverkar hälsan och den sociala tryggheten</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete de olika typerna av beroende av berusningsmedel och tar tag i missbruket på ett professionellt sätt • förebygger hälsoriskerna förenade med missbruk av alkohol, droger och läkemedel samt med blandmissbruk • hänvisar vid behov till missbrukartjänster • förebygger utslagning och identifierar sociala risker • främjar välmående för utvecklingsstörda som har olika beroenden (t.ex. spelberoende) • handlar professionellt då en person med utvecklingsstörning bryter mot lagen • handlar professionellt i specialfrågor som rör sexualitet och människorelationer • ingriper på ett professionellt sätt när det finns misstankar om utnyttjande (t.ex. sexuellt och ekonomiskt utnyttjande, familjevåld och våld i nära relationer) • observerar kännetecknen på att någon behandlas illa och följer arbetsplatsens instruktioner när det finns misstankar om detta

	<ul style="list-style-type: none"> • bemöter personer med utvecklingsstörning/närstående/arbetslaget på ett professionellt sätt i kris-situationer • handlar ändamålsenligt i krissituationer och följer rutinerna för krisarbete.
<i>Sörjer för en döende människas behov enligt de etiska principerna</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • stöder den döende och iakttar den värdegrund som styr vården av döende och tryggar då rätten till en god och värdig död • sörjer som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp för att den döende personen får sina psykiska, sociala, världsåskådningsrelaterade och andliga behov tillfredsställda • följer principerna inom den palliativa vården • lyssnar på en person som bearbetar sorg på ett respektfullt sätt och enligt etiska principer • samarbetar med anhöriga/närstående i vården i livets slutskede, i skötseln av den avlidne och i begravningsarrangemangen.
Examinanden kan sörja för säkerheten i sin verksamhetsmiljö.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Att sörja för verksamhetsmiljön och klienternas säkerhet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • sörjer för säkerheten i verksamhetsmiljön och sätter värde på klientens personliga fysiska och psykiska säkerhet • beaktar den utvecklingsstördas rätt att känna ansvar • bedömer risker förenade med olika servicelösningar tillsammans med den utvecklingsstörda, de anhöriga och personalen. • sörjer för brandsäkerheten i verksamhetsmiljön och minskar riskerna för brand

Examinanden kan på ett ändamålsenligt sätt sörja för sitt eget och arbetslagets välmående i arbetet.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Att sörja för välmående i arbetet</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • förstår sina egna attityder till utvecklingsstörning och attitydernas inverkan på hur man klarar belastning i arbetet • förebygger belastningsfaktorerna inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda och använder vid behov företagshälsovårdens tjänster och verksamhet som främjar arbetshälsan • utnyttjar introduktion i arbetet, arbetshandledning, utvecklingssamtal samt arbetstidsarrangemang och utformning av arbetsuppgifterna för att främja enskilda arbetstagares välmående i arbetet.

Examinanden kan bedöma och utveckla sin och arbetslagets yrkesskicklighet.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Bedömning och utveckling av det egna arbetet</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • håller sig à jour med utvecklingen inom området nationellt och internationellt • utnyttjar feedback från personerna med utvecklingsstörning/de anhöriga/de närstående och kollegerna • använder sig av kollegial bedömning • visar på ett konstruktivt och väl underbyggt sätt sin sakkunskap, ett utvecklande arbetsgrepp och för fram utvecklande synvinklar • bedömer mångsidigt sitt kunnande • bedömer realistiskt sina egna styrkor och utmaningarna vad gäller den egna yrkesmässiga utvecklingen inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • bedömer hur den egna yrkesidentiteten har utvecklats • utvecklar sin yrkesskicklighet bl.a. med fortbildning.
<i>Målinriktat och planmässigt arbete i arbetslaget</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • bedömer hur organisationens etiska kunnande omsätts i praktiken • granskar sin organisations verksamhet med avseende på organisationens klientinriktning, och gör detta ur synvinkeln ständig utveckling.

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Yrkesskickligheten i examensdelen Yrkesmässig verksamhet inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda påvisas och bedöms enligt avtalet om att ordna fristående examina på det sätt som i detalj redogörs för i planen för anordnande av fristående examen och som examenskommissionen har godkänt. Yrkesskickligheten i examensdelen påvisas och bedöms i autentiska, föränderliga arbets- och klientsituationer i en arbetsmiljö och i ett servicenätverk.

I examinandernas arbete framkommer att de identifierar möjligheterna och hindren i samhället när det gäller ett gott och självständigt liv för personer med utvecklingsstörning. Av arbetet framgår deras kunskaper om utvecklingsstörning och dess inverkan på den utvecklingsstördas förmåga att klara sig i vardagen och på funktionsförmågan. De stöder personerna med utvecklingsstörning när det gäller deltagande i samhället och främjar miljöns positiva inverkan på deras egenmakt. De beaktar aspekterna vad gäller främjande av välmående och hälsa och kan basvården. Examinanderna kan motivera sina handlingar utifrån de deklARATIONER och människorättsavtal som styr omsorgsarbetet för utvecklingsstörda samt med sin verksamhet främja en jämlik och hinderfri levnadsmiljö.

Påvisandet av yrkesskickligheten kan kompletteras med dokument, om dessa ingår i planen för anordnandet av fristående examen och har godkänts av examenskommissionen. Examinandens muntliga och skriftliga bedömning utgör en väsentlig del av påvisandet av yrkesskickligheten.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetslivet och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen beslutar, motiverar och informerar om bedömarnas behörighet, och när det gäller dessa iakttas noggrant avtalet om att ordna fristående examina.

De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska ges feedback på dem omedelbart efter bedömningen.

3.2 Att arbeta i ett servicesystem och ett arbetslag

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan i sin verksamhet följa etiska principer.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Arbete enligt etiska principer</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • följer i sitt arbete de etiska principerna inom social- och hälsovårdsbranschen och omsorgsarbetet för utvecklingsstörda och tillämpar branschens värdegrund • tar ansvar för sina handlingar och följer de överenskomna rutinerna • bedömer hur väl de etiska principerna följs och kommer med förslag på hur verksamheten kunde utvecklas.

<p><i>Arbete som respekterar den utvecklingsstördas självbestämmanderätt och värdighet</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar den utvecklingsstördas livssituation, livsskede, erfarenheter och beslut • identifierar osakligt bemötande (fysiska eller psykiska handlingar som sårar den utvecklingsstörda eller försummelser i vården) och attityder samt ingriper i dessa situationer.
<p>Examinanden kan i sitt arbete beakta centrala utmaningar inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Beaktande av centrala utmaningar inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • har en uppfattning om vilken ställning personer med utvecklingsstörning har i samhället och vilka utmaningar som finns i framtiden inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • beaktar den aktuella situationen vad gäller förändringarna i servicestrukturen samt de ekonomiska utvecklingsperspektiven och deras inverkan på servicen för utvecklingsstörda • beaktar de krav som globaliseringen och invandringen för med sig inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • utnyttjar i sitt arbete den tekniska utvecklingen och dess möjligheter.
<p>Examinanden kan följa den lagstiftning som styr omsorgsarbetet för utvecklingsstörda</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p>Iakttagande av den lagstiftning som gäller de utvecklingsstördas ställning som användare av tjänster</p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer följande gällande lagar <ul style="list-style-type: none"> – Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 812/2000 – Lag om patientens ställning och rättigheter 785/1992 – Lag om förmyndarverksamhet 442/1999 – Lag om klientavgifter inom social- och hälsovården 734/1992 – Mentalvårdslag 1116/1990 – Barnskyddslag 417/2007 – Lag om kontroll av brottslig verksamhet hos personer som arbetar med barn 504/2002 • håller sig à jour med ändringarna i de ovannämnda författningarna när det gäller det egna ansvarsområdet.

<p><i>Iakttagande av den lagstiftning som gäller social- och hälsovården, den grundläggande utbildningen och den sociala tryggheten</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar följande gällande lagar till de delar de gäller omsorgsarbetet för utvecklingsstörda och personer med utvecklingsstörning <ul style="list-style-type: none"> – Socialvårdslag 710/1982 – Lag om barndagvård 36/1973 – Lag om stöd för närståendevård 937/2005 – Familjevårdarlag 312/1992 – Lag om grundläggande utbildning 628/1998 – Lag om yrkesutbildning 630/1998 – Folkhälsolag 66/1972 – Lag om specialiserad sjukvård 1062/1989 – Förordning om medicinsk rehabilitering 1015/1991 – Lag om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner 566/2005 – Lag om handikappförmåner 570/2007 – Lag om klientsamarbete inom rehabiliteringen 497/2003 – Folkpensionslag 347/1956 – Sjukförsäkringslag 1224/2004 • håller sig à jour med ändringarna i de ovannämnda författningarna när det gäller det egna ansvarsområdet.
<p><i>Iakttagande av den lagstiftning som gäller tjänsterna för personer med utvecklingsstörning</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar målen och det centrala innehållet i följande författningar <ul style="list-style-type: none"> – Lag om service och stöd på grund av handikapp 380/1987 – Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda 519/1977 • håller sig à jour med ändringarna i de ovannämnda författningarna när det gäller det egna ansvarsområdet och iakttar dem i sitt arbete.
<p>Examinanden kan främja de utvecklingsstördas ställning i samhällslivet.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Stödande av de utvecklingsstördas ställning i samhällslivet och utveckling av livsmiljön</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar den lokala livsmiljön och förhållandena • utvecklar de utvecklingsstördas boendemiljö och verksamhetsmiljö så att miljöerna stöder människovärdet och livskvaliteten • stöder bildandet av sociala nätverk

	<ul style="list-style-type: none"> • främjar de utvecklingsstördas egen kultur • beaktar den utvecklingsstördas ekonomiska situation och möjligheterna att främja den • främjar de utvecklingsstördas deltagande i samhället • främjar förverkligandet av inklusion och känner till olika sätt att förbättra tillgängligheten i miljön.
<p><i>Tryggande av de lagstadgade rättigheterna och iakttagande av de principer som tryggar klientens ställning</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • ger personer med utvecklingsstörning möjlighet att yttra sig i frågor som gäller dem och stöder deras delaktighet när frågor som gäller dem behandlas och vid planering av service för dem • sörjer för sin del för att klienterna får möjlighet att använda sin lagstadgade rätt till en stöd-, service- och rehabiliteringsplan • uppfyller de lagstadgade åliggandena att ge handledning och råd • följer principerna om tystnadsplikt och uppfyller sekretessförpliktelserna • vidtar åtgärder då rättigheterna inte respekteras • använder de möjligheter som intressebevakningen erbjuder inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • hänvisar vid behov klienten till en patientombudsman och/eller socialombudsman
<p>Examinanden kan arbeta enligt målen inom servicen för utvecklingsstörda.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Arbete enligt de riksomfattande, regionala och lokala målen och enligt verksamhetsprinciperna inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • genomför lokala, regionala och riksomfattande planer i sitt eget arbete • beaktar aktuella och centrala utvecklingsprojekt och tillämpar den kunskap som hon/han fått från dem • beaktar det riksomfattande och det lokala omsorgsarbetet för utvecklingsstörda samt verksamheten i organisationer och tillämpar den kunskap som produceras inom dem.
<p><i>Arbete enligt målen och verksamhetsprinciperna för servicen</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • arbetar enligt målen och enligt verksamhetsprinciperna för servicen • bedömer behovet av service tillförlitligt, rättvist och utan dröjsmål

	<ul style="list-style-type: none"> • erbjuder service utan dröjsmål och professionellt • ger handledning i användning av service och i hur man söker sig till service • deltar i utarbetande av ett specialomsorgsprogram och en serviceplan eller någon motsvarande plan tillsammans med klienten, dennes anhöriga, närstående samt representanter för hemkommunen.
<i>Utveckling av servicenätverken och -kedjorna för personer med utvecklingsstörning</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • utvecklar utifrån klientens behov och önskemål samarbetet och samverkan i fråga om tjänster med olika tjänsteproducenter (social- och hälsovårdstjänster, FPA:s tjänster, kultur- och fritidstjänster, privata tjänster, tredje sektorns tjänster, andliga tjänster).
<i>Stöd till familjen och beaktande av möjligheterna inom familjearbetet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete den första vetenskapens betydelse och de olika typerna av tidigt stöd för familjer • handlar utifrån barnets bästa • hänvisar till tjänsterna inom tidig rehabilitering • iakttar skyldigheterna inom barnskyddet.
Examinanden kan ge stöd vid användning av hälsotjänster.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Stödande av en tydlig interaktion vid kartläggning och planering av tjänster</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • behandlar personer med utvecklingsstörning som aktiva och jämlika deltagare i interaktionssituationer • använder olika metoder som stöder interaktionen på ett målinriktat sätt • beaktar vid interaktion tal- och skrivsvårigheter samt skador på sinnesorgan • använder hjälpmedel för kommunikation • säkerställer att personen med utvecklingsstörning blir förstörd • säkerställer att personen med utvecklingsstörning förstår betydelsen av den fråga som behandlas.
<i>Stöd och rådgivning när det gäller sociala förmåner</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • stöder och ger råd i frågor som gäller förmånerna inom socialskyddet • ger instruktioner om hur man söker och får mer information om frågor som gäller utkomsten.

<i>Att hänvisa till behövliga hälsotjänster</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • hänvisar till hälsotjänster som är lämpliga för situationen • ger råd om hur man söker sig till tjänster och ordnar vid behov möjlighet att bekanta sig med den planerade tjänsten. • använder vid behov tolktjänster och handleder i användningen av dem.
<i>Att verka i ett servicesystem</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder arbetsgreppet personligt ombud • beaktar hur man i regionen har organiserat verksamheten med personliga ombud • säkerställer för sin del att servicekedjorna fungerar • använder lokala och regionala möjligheter när det ordnas stöd och tjänster för klienterna • överskrider inte sina befogenheter • förmedlar information om nya typer av servicebehov.
<i>Bedömning och utveckling av tjänsternas funktionsduglighet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • gör observationer av hur tjänsterna fungerar och bedömer deras funktionsduglighet • bedömer på ett konstruktivt sätt sitt eget arbete och arbetslagets funktionsduglighet • kommer med förslag på hur tjänsterna kunde utvecklas • verkar för att utvecklingsförslagen genomförs i praktiken • bedömer tillsammans med klienten regelbundet och på överenskommet sätt hur tjänsterna fungerar.
Examinanden kan handleda vid användningen av informationsnätverk.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Användning av informationsnätverk</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder IKT (informations- och kommunikationsteknik), klient- och patientadministrationsprogram samt vård- och servicesystemprogram i sitt arbete • handleder vid behov personer med utvecklingsstörning, deras anhöriga/närstående i användning av informationsnätverk.

<p><i>Användning av information och datasystem</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder sig av information och datasystem som rör det egna området och utnyttjar dem vid utveckling av verksamheten • söker information som rör handledning och rådgivning av personer med utvecklingsstörning och deras servicebehov.
<p>Examinanden kan sköta ansvarsuppgifter som tilldelats honom eller henne i organisationen.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Förmåga att arbeta i en organisation och ett arbetslag</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete organisationens utvecklingsskeden samt sätten och betydelsen av ledarskap • diskuterar den egna förmågan att arbeta i en organisation eller ett arbetslag och utvecklingen av förmågan • genomför för sin del förändringar i organisationen • använder vid utveckling av arbetslaget de tillvägagångssätt som är typiska för lärande organisationer • är vid utveckling av arbetslaget medveten om betydelsen av en miljö som ger egenmakt • deltar i utvecklingssamtal • främjar en positiv inställning inom arbetslaget • verkar för att arbetskamraterna ska ge varandra stöd och lära av varandra • förbinder sig till att utveckla arbetslaget.
<p><i>Förmåga att verka som sakkunnig och ansvarig person</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer principerna för mångprofessionellt samarbete • utnyttjar kompetensen i en mångprofessionell arbetsgrupp • sköter uppgiften som teamansvarig/kontaktperson • kombinerar sitt eget kunnande med andra experters kunnande • visar på ett konstruktivt och väl underbyggt sätt sin egen sakkunskap och för fram utvecklande synvinklar • deltar i internationell interaktion inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • bedömer på ett utvecklande sätt sitt eget mångprofessionella samarbete.

<p><i>Förmåga att utföra kvalitets- och utvecklingsarbete</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer grunderna för kvalitetsarbete • använder mätkriterier som är viktiga vid bedömning av kvaliteten inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • tillämpar i arbetslaget sin förmåga att koordinera, bedöma och utveckla.
<p><i>Förmåga att arbeta ekonomiskt i en organisation/ ett arbetslag</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer organisationens/arbetslagets verksamhetsidé och mission • beaktar organisationens eller enhetens verksamhetsplan och budget • använder enhetens resurser på ett ekonomiskt och ansvarsfullt sätt • främjar intern företagsamhet.
<p><i>Beaktande av central kunskap om arbetslivet</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Examinanden • följer arbetslagstiftningen <ul style="list-style-type: none"> – arbetstagarens och arbetsgivarens rättigheter och skyldigheter – arbetsavtalet • förebygger olycks- och hälsorisker inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • följer arbetarskyddslagstiftningen och beaktar arbetarskyddsverksamheten • bedömer arbetarskyddsriskerna för det egna arbetets del • använder ändamålsenligt företagshälsovårdens tjänster • upprätthåller sina färdigheter i ergonomi och första hjälpen i arbetet.

Examinanden kan utveckla yrkesverksamheten i arbetslaget.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Målinriktat och planmässigt arbete i arbetslaget</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • bedömer hur väl organisationens målinriktade verksamhet genomförs och hur målen för det egna ansvarsområdet uppnås • granskar verksamheten i sin organisation som ett föremål för ständig utveckling.
<i>Handledning av enskilda personer och grupper</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • är flexibel vid handledning av enskilda personer och grupper • konsulterar och använder vid behov stödtjänster vid handledning av enskilda personer/grupper • samarbetar med olika samarbetspartner, såsom föreningar, organisationer och församlingen • utvecklar arbetslagets färdigheter i att ge individ- och grupphandledning.
<i>Förmåga att introducera och bedöma</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • introducerar arbetstagare • handleder studerande • handleder kolleger • planerar, ordnar och bedömer de examenstillfällen som ordnas i samband med fristående examina inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda tillsammans med examensarrangörerna.
<i>Främjande av en god stämning och interaktion i arbetslaget</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • främjar jämlikhet och förebygger utslagning • främjar en positiv atmosfär och fungerande interaktionsrelationer • handlar ansvarsfullt och konstruktivt i arbetslaget.
<i>Utnyttjande av arbetshandledning vid utveckling av arbetet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder sig av arbetshandledning • använder sig av arbetshandledning i specialfrågor som gäller omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • bedömer arbetshandledningens betydelse vid utveckling av det egna arbetet och arbetslaget.
<i>Förmåga till professionell interaktion</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar de viktigaste skedena, redskapen och metoderna samt reglerna när det gäller professionell interaktion • arbetar för en positiv interaktion • bedömer och utvecklar sina egna interaktionsfärdigheter.

<i>Antecknande och rapportering i anknytning till arbetet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • rapporterar och kommunicerar tydligt och sakligt både muntligt och skriftligt • anpassar sitt framförande och sin kommunikation efter behoven hos personen med utvecklingsstörning och andra lyssnare • deltar i förhandlingar och har förhandlingsförmåga.
Examinanden kan utvärdera sitt eget arbete.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Utvärdering och utveckling av det egna arbetet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder kundfeedbacksystem och deltar i utvecklingen av dem • är villig att utveckla samarbetet med olika tjänsteleverantörer • utvärderar sitt eget arbete och kvaliteten på sitt arbetslag och identifierar behov av förändringar och utveckling • upprätthåller sin yrkesskicklighet och använder kreativa lösningar • sörjer för sitt välmående i arbetet och för sin funktionsförmåga.

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Yrkesskickligheten i examensdelen Att arbeta i ett servicesystem och ett arbetslag påvisas och bedöms enligt avtalet om att ordna fristående examina på det sätt som i detalj redogörs för i planen för anordnande av fristående examen och som examenskommissionen har godkänt. Yrkesskickligheten i examensdelen påvisas och bedöms i autentiska arbetsmiljöer vid klientarbete, planering och handledning.

Vid bedömningen inriktar man sig på följande: arbete enligt kraven på yrkesskicklighet, klientarbete, handledningssituationer samt arbete i en mångprofessionell arbetsgrupp på arbetsplatsen och i ett servicesystem inom vilket man bildar nätverk. Av examinandernas arbete framgår också att de har förmåga att arbeta i förhållanden stadda i förändring för att utveckla omsorgsarbetet för de utvecklingsstörda.

Påvisandet av yrkesskickligheten kompletteras vid behov med skriftliga alster, projektarbeten, muntliga motiveringar eller med olika kombinationer av dessa.

Påvisandet av yrkesskickligheten kan kompletteras med dokument, om dessa ingår i planen för anordnande av fristående examen och har godkänts av examenskommissionen. Examinandens muntliga och skriftliga självvärdering utgör en väsentlig del av påvisandet av yrkesskickligheten.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetslivet och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen beslutar, motiverar och

informerar om bedömarnas behörighet, och när det gäller dessa iakttas noggrant avtalet om att ordna fristående examina.

De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska ges feedback på dem omedelbart efter bedömningen.

B. VALFRIA EXAMENSDELAR

3.3 Främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklingsstörning

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan beakta de förändringar som är förenade med att en person med utvecklingsstörning åldras.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Beaktande av de samhälleliga konsekvenser som är förknippade med att befolkningen åldras</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar de äldres ställning i samhället och den diskussion som förs om den • beaktar att människor åldras på många olika sätt och att äldre har många olika typer av livssituationer och behov • identifierar och hanterar sina attityder mot och uppfattningar om sitt eget åldrande • beaktar åldrandets betydelse som ett utvecklingsskede och en utvecklingsuppgift i människans levnadslopp samt de möjligheter som anknyter till åldrandet • iakttar de principer som tryggar en människovärdig ålderdom • använder samhällets servicesystem enligt de äldres behov.
<i>Beaktande av de förändringar som är förknippade med åldrandet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar de fysiska, psykiska och sociala förändringarna och processerna i anknytning till åldrande samt de faktorer som påverkar dem • ger tydlig och korrekt information om de förändringar som åldrandet medför och de faktorer som påverkar förändringarna • tillämpar kunskap om utvecklingsstörning vid omsorgsarbete för äldre utvecklingsstörda • tillämpar kunskap om diagnoserna i fråga om utvecklingsstörningar och de syndrom som kännetecknas av att åldrandet börjar tidigare, fortskrider

	<p>snabbare och att den förväntade livslängden skiljer sig från normalt förväntad livslängd</p> <ul style="list-style-type: none"> • stöder hälsotillståndet och funktionsförmågan vid förändringar i samband med åldrande (betydelsen av att förebygga).
<p>Examinanden kan stödja en äldre person med utvecklingsstörning i olika livssituationer.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Bedömning och stödjande av funktionsförmågan</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar hur de begränsningar i funktionsförmågan som är typiska vid utvecklingsstörning kommer till uttryck • bedömer de individuella förändringar i funktionsförmågan som beror på förändringar i samband med åldrandet och stöder den befintliga funktionsförmågan • beaktar både miljöfaktorer som stöder och miljöfaktorer som begränsar funktionsförmågan • utvecklar näromgivningen så att den stärker den äldres funktionsförmåga • deltar i mångprofessionellt samarbete vid bedömning och stödjande av funktionsförmågan • bedömer behovet av hjälpmedel vid upprätthållande och främjande av funktionsförmågan • handlar ändamålsenlig i den serviceprocess som finns för hjälpmedel.
<p><i>Beaktande av vanor i fråga om vad och hur klienterna äter</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar den betydelse som vanorna i fråga om vad och hur de äldre äter har för deras välmående och funktionsförmåga • ger handledning i goda vanor i fråga om mat och näring • bedömer de individuella behoven av hjälp i fråga om mat och mathållning • ger äldre personer med utvecklingsstörning stöd med att delta i matlagning, dukning och gemensamma måltider • skapar möjlighet för en estetiskt och socialt njutbar måltid • skapar en trygg atmosfär vid måltiderna och uppmuntrar de äldre till att berätta om sina minnen • säkerställer att de äldre får en hälsosam och mångsidig näring och tillräckligt med vätska • observerar och beaktar eventuella sväljsvårigheter

	<ul style="list-style-type: none"> • observerar hälsotillståndet vad gäller mun och tänder samt tandprotesernas skick och förändringar som inverkar på ät- och sväljförmågan • bedömer som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp de äldres nutritionstillstånd • observerar behovet av hjälpmedel vid matlagning och måltider och ger råd om hur man skaffar och använder hjälpmedlen.
<p><i>Stöd till äldre personer med utvecklingsstörning i fråga om att röra sig</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • motiverar äldre personer med utvecklingsstörning att röra sig • ger individuell och tydlig handledning i att röra sig och beaktar säkerhetssynpunkterna • stöder de äldre utvecklingsstördas delaktighet med hjälp av motion och ger individuell handledning i användning av lämpliga motionsformer • uppmuntrar till motionsformer som stärker och upprätthåller muskelkonditionen och balanssinnet • beaktar hälsoproblemen och funktionsförmågans inverkan vid motion och bedömer hur belastande motionen är • tar reda på vilka motionsvanor de äldre utvecklingsstörda har haft, t.ex. genom att använda en minnesmetod • observerar behovet av hjälpmedel för att röra sig och motionera och ger råd om hur man skaffar och använder dem • skapar en positiv atmosfär kring att röra sig.
<p><i>Stöd till äldre personer med utvecklingsstörning i fråga om psykosocialt välmående och delaktighet</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder olika aktivitetsmetoder som stöd för de äldres minne och för att de ska kunna gestalta sin levnadshistoria • ger äldre med utvecklingsstörning stöd i fråga om att ha kontroll över sitt liv i enlighet med sina förmågor • ger stöd och uppmuntrar till kommunikation och till deltagande i social verksamhet • uppmuntrar och möjliggör deltagande i hobby- och kulturverksamhet • stöder kontakten med anhöriga och närstående • samarbetar med tredje sektorn när det gäller utträttande av ärenden, aktiviteter utomhus och annan hobby- och fritidsverksamhet • kartlägger sociala resurser med olika metoder.

<p><i>Stöd till äldre personer med utvecklingsstörning vid förändringar av livssituationen</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • ger stöd vid förändringar av livssituationen, till exempel <ul style="list-style-type: none"> – när de blir tvungna att avstå från arbets- och dagverksamhet – när det sker förändringar i boendet – när de själva eller en anhörig blir sjuk – när en anhörig avlider.
<p>Examinanden kan använda grupphandledning vid stöd av funktionsförmågan hos äldre personer med utvecklingsstörning</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Handledning av en grupp äldre personer med utvecklingsstörning</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • handleder smågrupper • använder metoden med smågrupper vid stöd av funktionsförmågan • beaktar i smågruppsituationer de önskemål och åsikter som äldre personer med utvecklingsstörning har samt deras självbestämmanderätt • skapar en trygg atmosfär i smågruppen • beaktar interaktionsförhållandena inom gruppen.
<p>Examinanden kan främja och upprätthålla hälsan hos äldre personer med utvecklingsstörning.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Beaktande av förekomsten av långvariga sjukdomar</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar de förändringar som de vanligaste långvariga sjukdomarna orsakar hos äldre personer samt de vanligaste ytterligare sjukdomar och skador som personer med utvecklingsstörning har • observerar hälsotillståndet och förändringarna i funktionsförmågan hos äldre personer med utvecklingsstörning och hänvisar till lämplig service/vård eller skaffar experthjälp • beaktar vid stödjande av de dagliga aktiviteterna de långvariga sjukdomarna, de ytterligare sjukdomar och skador som förekommer bland utvecklingsstörda samt funktionsförmågan • förebygger och bekämpar infektioner vid vård av äldre personer med utvecklingsstörning.

<p><i>Beaktande av minnesstörningar och sjukdomar som orsakar demens</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar symtomen på sjukdomar som orsakar demens, hur de framskrider och de minnesstörningar som förekommer i samband med dessa och övriga symptom som rör beteendet (språkliga svårigheter, problem med fingerfärdigheten, problem som rör aktivitetsstyrningen) • beaktar särdragen i demens hos personer med utvecklingsstörning • observerar i de dagliga aktiviteterna de förändringar som orsakas av sjukdomar som medför demens • bedömer tillsammans med deras anhöriga och/eller arbetslaget eventuella förändringar i klienternas funktionsförmåga som beror på att de håller på att blir dementa • använder bilder och andra AAC-metoder som stöd för minnet och kommunikationen • beaktar helhetssituationen, följer med det övriga hälsotillståndet samt smärta och kan agera enligt situationens krav • handlar konfidentiellt vid arbete med en person med en minnessjukdom • skapar en välstrukturerad och trygg livsmiljö för personer med demens • ger tydlig information om minnessjukdomar och deras inverkan på funktionsförmågan
<p><i>Läkemedelsbehandling</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • följer lagstiftningen, normerna och rekommendationerna om läkemedelsbehandling (t.ex. Handbok om säker läkemedelsbehandling, SHM 2005) • iakttar arbetarskyddet och miljövården samt aseptiken när det gäller läkemedelsbehandling • utför den läkemedelsbehandling som ingår i arbetet med äldre personer och personer med funktionsnedsättning inom ramen för det egna ansvaret • instruerar enligt givna anvisningar äldre personer med utvecklingsstörning och deras anhöriga om användning av läkemedel.
<p><i>Förebyggande av olycksfall</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • förebygger olycksfall bland äldre personer med utvecklingsstörning • sörjer för säkerheten för äldre personer med utvecklingsstörning.

Examinanden kan delta i vården av döende.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Deltagande i palliativ vård och vård i livets slutskede</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • följer principerna inom den palliativa vården • deltar i planering och genomförande av vård i livets slutskede i olika verksamhetsmiljöer och tillsammans med de anhöriga • sörjer som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp för att en döende person ska få sina psykiska, sociala, världsåskådningsrelaterade och andliga frågor beaktade • säkerställer rätten till en god och värdig död • stöder sörjande anhöriga och närstående • stöder och instruerar anhöriga i begravningsarrangemangen.

Examinanden kan delta i ett servicenätverk för äldre personer med utvecklingsstörning.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Hänvisning till tjänster</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • informerar om sociala förmåner samt social-, hälso- och rehabiliteringstjänster i enlighet med de förpliktelser som anställda inom social- och hälsovården har • ger råd och handleder äldre personer med utvecklingsstörning i att använda kommunens/regionens tjänster och verksamhetsmöjligheter • gör bedömningar av servicebehovet på individnivå som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp • konsulterar vid behov en socialarbetare eller ett personligt ombud om förmåner och tjänster när hon/han informerar om dem och hjälper till att ansöka om dem • använder de tjänster som finns till förfogande när det gäller intressebevakning • instruerar i att använda olika källor där man kan få information om tjänsterna i regionen.
<i>Utveckling av kvaliteten inom äldreomsorgen och beaktande av äldreomsorgspolitiken</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • följer de nationella kvalitetsrekommendationerna om äldreomsorg och de äldrepolitiska program som uppgjorts i regionen/kommunen

	<ul style="list-style-type: none"> • följer internationella rekommendationer och verksamhetsanvisningar i omsorgsarbetet för utvecklingsstörda • känner till regionens/kommunens äldrepolitiska program • utnyttjar enkäter som mäter kundtillfredsställelsen och annan kvalitetsfeedback vid planering av sitt arbete och verksamheten i organisationen • främjar och utvecklar med sitt eget arbete kvaliteten på servicen och servicens effekter för att trygga ett gott liv för äldre personer med utvecklingsstörning.
Examinanden kan delta i mångprofessionellt samarbete.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Mångprofessionellt arbete</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • delar i en arbetsgrupp med sig av sitt kunnande i att stödja äldre personer med utvecklingsstörning • handlar ansvarsfullt och initiativrikt i service- och vårdkedjor • främjar med nätverksarbete och ett mångprofessionellt arbetsgrepp ett gott liv för äldre personer med utvecklingsstörning • utnyttjar möjligheterna inom pararbete • bedömer och utvecklar sin samarbetsförmåga när det gäller mångprofessionellt samarbete • stärker sin sakkunskap i gerontologi och geriatri som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp.
<i>Målinriktat och planmässigt arbete i arbetslaget</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • utvärderar sitt eget arbete och organisationens verksamhet med avseende på främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklingsstörning • kommer med förbättringsförslag.

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Yrkesskickligheten i examensdelen Främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklingsstörning påvisas och bedöms enligt avtalet om att ordna fristående examina på det sätt som i detalj redogörs för i planen för anordnande av fristående examen och som examenskommissionen har godkänt.

Yrkesskickligheten i examensdelen påvisas och bedöms i autentiska arbetsmiljöer vid klientarbete, planering och handledning. Vid påvisandet av yrkesskickligheten är det vik-

tigt att examinanderna visar respekt när det gäller åldrande, att de främjar välmående och hälsa och att de kan använda kunskap om åldrande. Examinanderna kan främja gerontologiskt kunnande och kvalitetsarbete som medlem i ett mångprofessionellt team.

Påvisandet av yrkesskickligheten kan kompletteras med dokument, om dessa ingår i planen för anordnande av fristående examen och har godkänts av examenskommissionen. Examinandernas muntliga och skriftliga bedömning utgör en väsentlig del av påvisandet av yrkesskickligheten.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetslivet och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen bestämmer, motiverar och informerar om bedömarnas behörighet, och när det gäller dessa iakttas noggrant avtalet om att ordna fristående examina.

De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska ges feedback på dem omedelbart efter bedömningen.

3.4 Främjande av delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan beakta klienternas rättigheter och intresse.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Beaktande av de rättigheter som personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade har</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • beaktar de rättigheter och mänskliga rättigheter som personer med en funktionsnedsättning har • beaktar personernas fysiologiska behov samt behovet av trygghet, samhörighet och kärlek, respekt och självförverkligande • säkerställer att grundrättigheterna förverkligas • sörjer för tillgängligheten i livsmiljön.
Examinanden kan handleda och stödja personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Interaktionspartnerskap</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • stöder interaktionen i personens närmaste krets, i miljön och i samhället • observerar även små initiativ till interaktion och reaktioner • försöker i interaktionssituationer aktivt få till stånd känslomässig kontakt, utbyte av erfarenheter och ömsesidighet • skapar gemensamma betydelser av händelser och

	<p>situationer som sker i omgivningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder olika sinneskanaler vid interaktion och försöker stärka de fungerande sinneskanalerna • skapar möjligheter för dessa personer att uttrycka sig och ta egna initiativ • är närvarande, ger dem tid och koncentrerar sig vid interaktion • utnyttjar de vanligaste hjälpmedlen för kommunikation och självständiga aktiviteter.
<p><i>Tillämpning av multisensoriska arbetsmetoder</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • främjar interaktion med hjälp av multisensoriskt arbete • använder några multisensoriska, aktiverande metoder, t.ex. <ul style="list-style-type: none"> – kroppsgestaltningsövningar (t.ex. beröring av olika ytor, massage, ljudsång) – doftburkar – uppgifter som rör finmotoriken (övningar i att gripa tag i saker, övningar i ömsesidighet) – Sound Beam, fysioakustisk stol, användning av ekomaskin – dansterapi (kroppen) • använder några multisensoriska, avslappnande metoder, t.ex. <ul style="list-style-type: none"> – olika former av massage (indisk huvudmassage, fotmassage, öronmassage, handmassage, lyssnande beröring, gungande, silkesterapi osv.) • möjliggör multisensoriskt arbete i olika miljöer • tillämpar på ett ändamålsenligt sätt multisensoriska arbetsätt för att ge upplevelser • skapar förutsättningar för positiva erfarenheter med hjälp av närvaro och dialog.
<p><i>Stöd till personer som har grav utvecklingsstörning och till multihandikappade som är synskadade</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • observerar i de dagliga aktiviteterna synförmågan och förändringarna i den • instruerar, assisterar och stöder synskadade personer i olika dagliga aktiviteter och i deras personliga behov • handleder synskadade personer i användningen av synhjälpmedel och specialtjänster • främjar delaktighet och jämlikhet och beaktar principen om hinderfrihet.

<p><i>Stöd till personer som har grav utvecklingsstörning och till multihandikappade som är hörselskadade</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • observerar i de dagliga aktiviteterna hörseln och förändringarna i den • instruerar, assisterar och stöder hörselskadade personer i de dagliga aktiviteterna och i deras personliga behov • använder ändamålsenliga kommunikationsmetoder som stöder och/eller ersätter talet och gör detta utifrån klientens behov • handleder hörselskadade i användningen av hjälpmedel och specialtjänster • främjar delaktighet och jämlikhet och beaktar principen om hinderfrihet.
<p><i>Handledning och stöd till dövblinda</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder ändamålsenligt de specialtjänster som är avsedda för dövblinda • främjar delaktighet, jämlikhet och tillgänglighet • stöder dövblinda personer med utvecklingsstörning så att de får information med känsel-, lukt- och smaksinnena samt med kinestetik och beröringskontakt • beaktar vid anpassning av miljön hur mycket sinnesfunktionerna är försvagade • bedömer individuellt och separat hur personerna klarar av aktiviteter • använder några taktila tecken när hon/han kommunicerar med en dövblind person med utvecklingsstörning – kommunicerar med haptik • använder kommunikationsmedel avsedda för dövblinda utifrån klientens behov • söker sig vid behov till kompletteringsutbildning som rör dövblindhet och som är avsedd för personalen.
<p><i>Individuellt beaktande av motoriska färdigheter vid handledning och stöd</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar den motoriska utvecklingsnivån och de fysiska möjligheterna • beaktar de grov- och finmotoriska färdigheterna • beaktar de anvisningar som olika experter har utarbetat och gör det flexibelt i de dagliga handledningssituationerna.
<p><i>Handledning och stöd i de dagliga aktiviteterna vid rörelsehinder</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • har grundläggande kunskaper om rörelsehinder och CP-syndromet • ordnar miljön så att den är hinderfri

	<ul style="list-style-type: none"> • har satt sig in i de hjälpmedel som används vid rörelsehinder och använder dem korrekt • följer i de dagliga aktiviteterna de individuella anvisningar som ges i terapierna • ger stöd för optimalt initiativtagande och självständighet. • använder sina kunskaper om rörelsehinder vid handledning och stöd.
<i>Stöd till personer med skador på flera sinnesorgan i de dagliga aktiviteterna</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • arbetar aktivt för att personer med skador på flera sinnesorgan ska få tillgång till omgivningen • skapar en strukturerad, förståelig och trygg miljö för personen själv och för andra • beaktar vid interaktion de upplevelser och erfarenheter som är viktiga för personens utveckling • sörjer för att det i de dagliga aktiviteterna, i organiserade aktiviteter och i basvården ingår lämplig stimulans för sinnena <ul style="list-style-type: none"> – basalstimulering – vestibulär stimulering – somatisk stimulering – vibratorisk stimulering • beaktar ligg- och/eller sittställningens betydelse för sinnessens funktion, andningen, ätandet, aktiviteten, kroppsgestaltningen • tillämpar ändamålsenligt metoden snoezelen, som används för stimulering av sinnena, som en del av det multisensoriska arbetet.
Examinanden kan främja hälsan och tryggheten hos en person med grav utvecklingsstörning och multihandikappade.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Att främja hälsan hos personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade och att sörja för deras grundläggande behov</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • sörjer för integritetsskyddet • säkerställer att principen om delaktighet förverkligas • samarbetar med familjen, de närstående och medlemmarna i arbetslaget • främjar och stöder klientens hälsa och sociala aktiviteter • stöder och främjar den befintliga funktionsförmågan

	<ul style="list-style-type: none"> • observerar och beaktar klientens grundläggande behov och svarar på dem samt antecknar och dokumenterar sina observationer • sörjer planmässigt för den dagliga basvården och genomförandet av den • utför de nödvändiga vårduppgifter som ingår i basvården • beaktar de specialbehov som personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade har när det gäller vårdarbetet • skaffar vid behov experthjälp • sörjer för den individuella handledningen i de dagliga aktiviteterna samt för den övervakning som behövs • handlar etiskt och estetiskt vid basvård
<i>Vård vid epilepsi och övervakning</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tillämpar i sitt arbete baskunskap om epilepsi och läkemedelsbehandling av epilepsipatienter och motiverar patienten att använda läkemedel enligt dennes utvecklingsnivå • tryggar epilepsipatientens motoriska, kognitiva och sociala utveckling • förebygger faktorer som utlöser epilepsianfall • följer instruktionerna när ett anfall kommer (medvetlöshet, medvetanderubbning, förlängt anfall) • ger första hjälpen och skickar vid behov patienten till fortsatt vård • följer instruktionerna vid eftervården • sörjer för säkerheten för den som har fått ett epilepsianfall • följer med hur patienten mår och antecknar sina observationer.
<i>Handledning i att använda hjälpmedel</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • gör observationer av behoven av hjälpmedel och följer med behovet av nya hjälpmedel, t.ex. <ul style="list-style-type: none"> – synhjälpmedel – hörhjälpmedel – hjälpmedel för rörelsehindrade – hjälpmedel för de dagliga aktiviteterna – dator som hjälpmedel för personer med skador på flera sinnen • ger handledning i hur hjälpmedlen ska användas ändamålsenligt i samarbete med experter samt sörjer för att hjälpmedlen fungerar och underhålls

	<ul style="list-style-type: none"> • är motiverad att utveckla och använda individuellt tillverkade hjälpmedel • sörjer för uppföljningen i samband med utprovning och gör det enligt instruktionerna • sörjer för sin del för att de hjälpmedel som personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade använder är ändamålsenliga och fungerar • följer med lagstiftningen om den offentliga hjälpmedelsservicen och handlar ändamålsenligt i hjälpmedelsserviceprocessen.
<p>Examinanden kan arbeta i nätverk och kedjor som ger service till personer med grav utvecklingsstörning och till multihandikappade.</p>	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Arbete i servicenätverk och servicekedjor</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • arbetar enligt sitt ansvarsområde i ett servicenätverk som stöder personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade • bedömer behovet av service och skaffar vid behov experthjälp • ser till att dessa personer har tillgång till läkar- och rehabiliteringstjänster • är medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp och utnyttjar mångprofessionell kompetens i sitt arbete • utnyttjar i sitt arbete de möjligheter som arbete i par ger • främjar med nätverksarbete och ett mångprofessionellt arbetsgrepp socialt umgänge för personer med utvecklingsstörning som har skador på flera sinnen.
<p>Examinanden kan bedöma och utveckla sitt kunnande.</p>	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Att bedöma och utveckla sin yrkesskicklighet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • analyserar om hon/han kan handla etiskt och vilken människouppfattning hon/han har när det gäller att möjliggöra ett gott liv för klienterna • bedömer och utvecklar delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade

	<ul style="list-style-type: none"> • följer med diskussionen i samhället om dessa personers ställning och rättigheter • bedömer om interaktionen fungerar och analyserar de faktorer som inverkar på interaktionen • bedömer interaktionen (styrkor, utvecklingsbehov) tillsammans med andra närstående • utvecklar aktivt nya sätt att utveckla interaktionen och jämlikheten.
--	---

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Yrkesskickligheten i examensdelen Främjande av delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade påvisas och bedöms enligt avtalet om att ordna fristående examina på det sätt som i detalj redogörs för i planen för anordnande av fristående examen och som examenskommissionen har godkänt.

Yrkesskickligheten i examensdelen påvisas och bedöms i autentiska arbetsmiljöer vid klientarbete, planering och handledning. I påvisandet av yrkesskickligheten är det viktigt att examinanden har så mångsidigt kunnande som möjligt när det gäller att främja delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade och att trygga tjänsterna för dem. De tillämpar möjligheterna i multisensoriskt arbete med personer som behöver en annan människa som möjliggör interaktion med omgivningen. I arbetet ska följande framkomma: etiskt arbete, interaktion och det multifunktionella arbetsgreppet i arbetslaget och i servicenätverken samt i de nätverk som personerna med grav utvecklingsstörning och multihandikappade ingår i.

Påvisandet av yrkesskickligheten kan kompletteras med dokument, skriftliga alster, projektarbeten, muntliga motiveringar eller kombinationer av dessa, om de ingår i planen för anordnande av fristående examen och har godkänts av examenskommissionen. Examinandens muntliga och skriftliga bedömning utgör en väsentlig del av påvisandet av yrkesskickligheten.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetslivet och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen bestämmer, motiverar och informerar om bedömarnas behörighet, och när det gäller dessa iakttas noggrant avtalet om att ordna fristående examina.

De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska ges feedback på dem omedelbart efter bedömningen.

3.5 Främjande av delaktighet och välmående för personer med autism inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan arbeta enligt etiska principer.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Etiskt arbete med personer som har autism</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • handlar individuellt enligt etiska principer • visar hänsyn och respekt mot personer med autism/ de närstående • respekterar den personliga integriteten och individens grundläggande rättigheter • handlar rättvist i sitt arbete.
Examinanden kan stödja och handleda personer som har en autismspektrumstörning.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Identifiering av autismspektrumstörningarna och hur de kommer till uttryck vid interaktion</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tillämpar vid interaktion kunskap om den stora variationen inom autismspektrumet och de mest typiska andra skador och sjukdomar som anknyter till spektrumet (bristfälligheterna i sinnenas funktion, särskilda inlärningssvårigheter, utvecklingsstörning och epilepsi) • beaktar vid interaktion de drag i beteendet som är typiska för autism, hur de inverkar på lärandet, individens utveckling och de dagliga aktiviteterna • tillämpar i sitt arbete kunskap om de drag i beteendet som är typiska vid Aspergers syndromet och hur de inverkar på lärandet och individens utveckling.
<i>Användning av bedömnings- och observationsmetoder som används vid autism och Aspergers syndromet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder de vanligaste bedömnings- och observationsmetoderna i sitt arbete i samarbete med andra arbetstagare och föräldrar/närstående • instruerar andra arbetstagare i ändamålsenlig användning av metoderna.
<i>Stödjande av lärande och inlärningsförmåga</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder i sitt arbete kunskap om <ul style="list-style-type: none"> – perceptionsfunktionerna – inlärningsstilar – inlärningshistoria – inlärningsmotivation

	<ul style="list-style-type: none"> – de centrala dragen i inlärningsprocessen – individuella och miljörelaterade faktorer som inverkar på lärandet – den inverkan som symtomen vid autismspektrumstörningar har på inlärningssituationen • skapar inlärningssituationer i de dagliga aktiviteterna och i undervisningen enligt de individuella särdragen och behoven.
<p><i>Individuellt stödjande av kommunikationen</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • kan uttrycka sig så att en person med autismspektrumstörning förstår budskapet • använder kunskap om särdragen i den språkliga utvecklingen i samband med de syndrom som ingår i autismspektrumet • handleder, stöder och uppmuntrar kommunikationen med metoder som stöder och/eller ersätter talet (AAC) <ul style="list-style-type: none"> – gester och teckenspråk – föremål – bilder – skriven text – talat språk • samarbetar vid behov med sakkunniginstanser • använder evidensbaserade metoder vid kommunikation • svarar på initiativ till kommunikation av en person med en autismspektrumstörning, stöder och lär denne vid initiativ till kommunikation • handleder personalen i ovannämnda frågor • motiverar och uppmuntrar till att ta initiativ till kommunikation och gör detta mångsidigt i de dagliga aktiviteterna • skapar en kommunikationsmiljö som är lämplig för personen i fråga med avseende på svårighetsgrad och typ av stimulans • samarbetar målinriktat med den autistiska personens familj/närstående • använder hjälpmedel för kommunikation mångsidigt och ändamålsenligt och konsulterar experter vid behov.
<p><i>Främjande av social interaktion</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder i sitt arbete kunskap om normal social utveckling under levnadsloppet • skaffar information om vilka sociala interaktionsfärdigheter och vilken förmåga att observera situation-

	<p>er en person med en autismspektrumstörning har samt ger personen handledning i</p> <ul style="list-style-type: none"> – färdigheterna i att observera och tolka situationer och ordlös kommunikation – färdigheterna i att samtala och lyssna – färdigheterna i att hantera sina känslor – färdigheter i att använda andra kommunikations-sätt än aggression – färdigheterna i planering och beslutsfattande <ul style="list-style-type: none"> • använder metoder för undervisning i socialt beteende (bl.a. videofilmning)
<p><i>Stöd och hjälp i fråga om sinnesförmålor</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • söker och använder kunskap om de svårigheter som personer med en autismspektrumstörning har när det gäller att analysera bl.a. följande sinnesförmålor <ul style="list-style-type: none"> – svårigheterna att känna igen ansikten och ansiktsuttryck – sinnenas överkänslighet – underkänslighet – de impulser som sinneskanalerna själva framkallar, det s.k. vita bruset • främjar ändamålsenligt klienternas förmåga att använda och tolka <ul style="list-style-type: none"> – synförmålor – hörförmålor – luktförmålor – smakförmålor – känselörmålor – närsinnen (bl.a. balanssinnet, muskel- och ledsinnet) – inre förmålor – känslotillstånd som anknyter till förmålor • använder gemensamt överenskomna metoder som stöder rehabiliteringen för att stärka sinnesförmålor hos personer med en autismspektrumstörning • minskar eller avlägsnar från miljön de impulser som har negativ effekt på välmåendet.
<p><i>Användning av struktur vid handledning av personer med en autismspektrumstörning i olika åldrar</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • bygger upp en lämplig daglig struktur tillsammans med klienten (innehåll, handlednings-sätt, kommunikation, plats, tid, personer, redskap, verksamhet, uppföljning, samarbete, emotionell atmosfär, klientens egen medvetenhet om sitt lärande)

	<ul style="list-style-type: none"> • handleder personer med en autismspektrumstörning genom att beakta deras kommunikationssätt och gör då upp ett tydligt dagsprogram och ordnar verksamhet enligt ålder i arbetet, boendet, skolgången, studierna och på fritiden • konsulterar vid behov experter.
Examinanden kan samarbeta med andra aktörer.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Främjande av växande, utveckling och rehabilitering samt samarbete med andra aktörer</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • samarbetar med familjerna/närstående och sakkunniga vid tidig rehabilitering • beaktar kontexten vid pedagogisk rehabilitering <ul style="list-style-type: none"> – familjen som grund för rehabiliteringen – utveckling av kommunikationen – stärkande av de sociala färdigheterna – ett strukturerat dagsprogram – strukturerade undervisningsstunder – regelbundna samarbetsmöten – ständig utvärdering • beaktar i sitt arbete vad de andra människorna i omgivningen gör samt betydelsen av att följa de gemensamma handlingsmodellerna vid rehabiliteringen • använder rehabiliterings- och serviceplaner som styrande arbetsredskap och handlar i enlighet med sitt ansvar och sina skyldigheter när planerna görs upp och revideras.
<i>Mångprofessionellt kunnande</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • delar med sig av sin expertis i arbetslaget • är en konstruktiv och uppmuntrande medlem i arbetslaget • använder sin samarbetsförmåga vid stödjande av personer med autism när hon/han arbetar tillsammans med deras närstående, i ett arbetslag och i mångprofessionella grupper • konsulterar vid behov olika experter och använder tillgängliga tjänster.

Examinanden kan agera i krävande situationer.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Beaktande av hur personer med en autismspektrumstörning kommer att reagera i olika situationer och stödjande i krävande situationer</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • skapar situationer och stimulerande miljöer som är lämpliga för personer med en autismspektrumstörning med tanke på deras humör, aktivitet och deltagande • beaktar vid interaktion beteendets kommunikativa karaktär • identifierar i miljön och situationsfaktorerna sådant som klienten inte kan klara av eller hantera och kan ingripa på ett konstruktivt och stressförebyggande sätt • lägger märke till och beaktar tecken på kommande stressreaktioner eller irritation i det individuella beteendet<ul style="list-style-type: none"> – förändringar i talet – förändringar i känslotillståndet – förändringar i det fysiska tillståndet • identifierar symtom på stress och använder olika sätt att hantera stressen i situationer med besvärligt beteende<ul style="list-style-type: none"> – utläring av avslappning – planering av rutinerna i krävande situationer – samma rutiner som samarbetspartnerna – strukturering av miljön för att göra den trygg – analysering av situationer och diskussion om dem efteråt med samarbetspartnerna • iakttar vid särskilt krävande situationer de anvisningar som getts på arbetsplatsen • använder godkända sätt att skydda sig vid våldsamma situationer.
<i>Användning av metoderna inom pedagogisk rehabilitering i krävande situationer</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • samlar in observations- och bedömningsuppgifter om personens beteende för att kunna identifiera behoven av hjälp och stöd och för att göra upp en personlig stödplan • använder principerna inom pedagogisk rehabilitering för att möjliggöra förändringar i beteendet, t.ex.<ul style="list-style-type: none"> – att klienterna ska lära sig relationen mellan orsak och följd och att de undervisas i detta – att säkerställa ögonkontakt och få deras uppmärksamhet – att minska användningen av ordet nej

	<ul style="list-style-type: none"> • använder olika sätt att få till stånd positiva förändringar i besvärligt beteende, t.ex. <ul style="list-style-type: none"> – gemensamma spelregler – lära sig att slappna av – förändra miljön – göra dygnsrytmen klarare – beakta de annorlunda sinnesfunktionerna – strukturering – förutse situationer – utveckling av kommunikationen – visualisering – snabbt göra en ritning för att klarlägga situationerna – sociala berättelser med bilder och i ord – avtal och regler – motion – sköta hälsan – belöning – tillräckligt meningsfull verksamhet – individcentrerat planeringsarbete.
--	---

Examinanden kan utveckla sin egen och arbetslagets yrkeskunnighet.

Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Att sörja för välmående i arbetet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • fäster uppmärksamhet vid det egna välmåendet och arbetskamraternas välmående • känner till och identifierar de belastande faktorerna inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda och använder företagshälsovårdens tjänster och verksamhet för att främja välmåendet i arbetet • använder introduktion, arbetshandledning, utvecklingssamtal samt arbetstidsarrangemang och utformning av arbetsuppgifterna för att främja arbetstagarnas välmående i arbetet • skaffar fortbildning för att utveckla yrkesskickligheten.
<i>Utveckling av yrkeskunskapen</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • bedömer och utvecklar sitt kunnande i att arbeta med personer som har en autismspektrumstörning • förhåller sig konstruktivt till erhållen feedback och är konstruktiv när hon/han ger feedback • bedömer och utvecklar sin och arbetslagets yrkeskunnighet i fråga om att förstå personer som har en autismspektrumstörning (hur de känner, upplever, tänker och handlar).

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Yrkesskickligheten i examensdelen Främjande av delaktighet och välmående för personer med autism inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda påvisas och bedöms enligt avtalet om att ordna fristående examina på det sätt som i detalj redogörs för i planen för anordnande av fristående examen och som examenskommissionen har godkänt. Yrkesskickligheten i examensdelen påvisas och bedöms i autentiska arbetsmiljöer vid klientarbete, planering och handledning.

Vid påvisandet av yrkesskickligheten är det av största vikt att examinanderna i sitt arbete visar att de mångsidigt kan använda kunskapen om autismspektrumstörningar i dagliga situationer och vid handledning av personer som har autism. Vid påvisandet av yrkesskickligheten fokuseras bedömningen även på hur examinanden främjar stödet av den autistiska personens delaktighet, välmående och rehabilitering i en mångprofessionell verksamhetsmiljö.

Påvisandet av yrkesskickligheten kan kompletteras med dokument, om dessa ingår i planen för anordnande av fristående examen och har godkänts av examenskommissionen. Examinandens muntliga och skriftliga bedömning utgör en väsentlig del av påvisandet av yrkesskickligheten.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetslivet och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen bestämmer, motiverar och informerar om bedömarnas behörighet, och när det gäller dessa iakttas noggrant avtalet om att ordna fristående examina.

De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska få feedback på dem omedelbart efter bedömningen.

3.6 Stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan iaktta branschens etiska principer i sitt arbete.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Etiskt arbete vid stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • sprider i sitt arbete och sitt arbetslag mångsidig information som betonar tolerans om livsproblem och problem med den mentala hälsan • skyddar i sin interaktion med personer som har utvecklingsstörning deras personliga integritet och deras grundläggande rättigheter • handlar jämlikt och främjar en atmosfär av tolerans • behärskar sitt eget beteende och de egna känslouttrycken i situationer där psykosocialt stöd ges och vid interaktion med personer som behöver psykosocialt stöd • sörjer för människors trygghet och tryggheten i

	miljön i utmanande situationer och iakttar då den lagstiftning och de etiska anvisningar som getts om användning av våld och tvång.
Examinanden kan observera och bedöma beteendet hos personer med utvecklingsstörning.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Beaktande av utvecklingens och levnadsloppets samband med individens välmående och beteende</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tar mångsidigt reda på vilka olika bakgrunds-, miljö- och situationsfaktorer som inverkar på individens välmående och beteende • tar reda på hur personen normalt reagerar i olika vardagliga situationer • tar reda på den normala variation som beror på temperamentet och andra individuella faktorer.
<i>Bedömning av sambandet mellan funktionsbegränsningarna och beteendet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • observerar och bedömer som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp de möjligheter som personer med intellektuell utvecklingsstörning av olika grad har i fråga om att handla i enlighet med situationens och miljöns krav <ul style="list-style-type: none"> – bristfälligheter och störningar i uppmärksamhet och aktivitetsstyrning samt deras inverkan på beteendet – sätt att uppföra sig och reagera som eventuellt beror på ett syndrom – funktionsbristfälligheters inverkan på funktionsförmåga, kommunikation och beteende – uttrycks- och kommunikationsförmågans inverkan på beteendet – eventuell inverkan på beteendet av neurologiska tillstånd, t.ex. epilepsi och autismspektrumstörningar – förändringar i beteendet orsakade av en fysisk sjukdom, smärta eller åkomma – medicinerings inverkan och biverkningar – problem som rör aktivitet och ork och som yppar sig i beteendet
<i>Beaktande av beteendet i utmanande situationer</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • tillämpar i sitt arbete kunskap om <ul style="list-style-type: none"> – mental hälsa – psykiska symtom/beteendesymtom – psykiska störningar/sjukdomar – psykosor

	<ul style="list-style-type: none"> – depression – ångest – personlighet och personlighetsstörningar – beteende i utmanande situationer • observerar och beaktar de individuella särdragen och situationsfaktorerna i beteendet i utmanande situationer – besvärligt beteende som individuellt kommunikationssätt – besvärligt beteende som individuell reaktion på en fysisk, psykisk eller social olägenhet eller sjukdom – besvärligt beteende som ett sätt att klara av en viss situation.
<p><i>Observation, tolkning, analys och dokumentation av utmanande situationer</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • bedömer och förutser drag i beteendet som eventuellt kommer att leda till utmanande situationer och behovet av att ingripa i dem <ul style="list-style-type: none"> – klienten är orolig – klienten drar sig ur kontakt – klienten lever i fantasin – aggressivitetens olika uttrycksformer (t.ex. verbal aggressivitet, fysisk aggressivitet, skadegörelse, självskadebeteende) – psykiska symtom i vardagliga situationer – förändringar i talet, känslotillståndet eller det fysiska tillståndet • observerar och analyser situationer som lett till ett avvikande beteende (var, när det inträffade) • bedömer som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp de olika parternas beteende och deras andel i att situationen tillspetsades • bedömer som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp hur allvarliga de utmanande situationerna är, hur ofta och hur länge de varar • tar reda på hur situationen inverkat på andra personer • bedömer situationerna med utmanande beteende efteråt tillsammans med den utvecklingsstörda personen själv, familjen och/eller närstående och arbetslaget • använder ändamålsenligt metoder för bedömning av utvecklingsstördas mentala och psykosociala funktionsförmåga • antecknar sina observationer enligt överenskomna anvisningar

	<ul style="list-style-type: none"> • ger ändamålsenlig information om beteendet i utmanande situationer till personen själv, de övriga medlemmarna i gruppen och den utvecklingsstördas familj och/eller närstående • vet sina gränser i fråga om sitt kunnande och kan be om hjälp av specialister.
Examinanden kan ingripa vid avvikande beteende.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Ingripande vid överraskande beteende och/ eller självskadebeteende</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • handlar lugnt i situationen och ser till att kommunicera på ett förståeligt sätt • interagerar med de andra som är delaktiga i situationen • minskar de irritationsmoment som försvårar situationen • följer i akuta våldsituationer de på förhand utarbetade instruktionerna • begär hjälp vid behov • beaktar säkerheten för andra närvarande • beaktar olycksfallsriskerna och förebygger dem • hjälper och stöder personer som utsatts för våld • behandlar situationen omedelbart med den övriga personalen.
<i>Förebyggande av utmanande situationer</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • stärker positivt beteende och skapar tillsammans med klienterna situationer där de får uppleva att de lyckas och stöder då deras egen bedömning • säkerställer att kommunikationen fungerar på individnivå • diskuterar frågor som rör psykosocialt välmående med den utvecklingsstörda personen själv • bedömer den fysiska och sociala verksamhetsmiljöns funktionsduglighet och riskfaktorerna i den • stöder rutiner som ökar och upprätthåller tryggheten och undviker då att i onödan begränsa verksamheten och delaktigheten • ger tydliga gränser för vad som är godtagbart och icke-godtagbart beteende • handlar konsekvent och enligt de överenskomna tillvägagångssätten vid vägledning i frågor som gäller beteendet • söker tillsammans med personerna i fråga uppgif-

	<p>ter och utmaningar som är lämpliga med tanke på ålder och utvecklingsnivå och som främjar ett meningsfullt deltagande och gör att de kan hitta en positiv social roll</p> <ul style="list-style-type: none"> • vägleder klienterna så att de lär sig de rådande beteendenormerna och stöder och uppmuntrar dem till att följa normerna • stöder deras fysiska aktivitet • sörjer för mängden av och kvaliteten på maten • ger tydlig information om människorelationer och sexualitet.
<p><i>Samarbete som behövs vid tolkning, vård och förebyggande av avvikande beteende och användning av redskap för samarbete</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder i samarbete med den utvecklingsstörda personens övriga nätverk samarbetsredskap som är valda utifrån personens behov <ul style="list-style-type: none"> – en individuell plan för hur undervisningen ska ordnas – en individuell serviceplan – en på lagen om service och stöd på grund av handikapp baserad plan om användning av personlig assistans för att stödja den handikappade – gemensamt uppgjorda instruktioner för akuta situationer – en metod för att utreda orsakerna till ett utmanande beteende – en metod för undersökning av individens och kollektivets kommunikation • hänvisar arbetslaget och den utvecklingsstördas övriga nätverk till social- och hälsovårdstjänster i krisfrågor och frågor som rör den mentala hälsan • deltar på ett professionellt och konstruktivt sätt i nätverksterapeutiskt arbete för att stödja den utvecklingsstörda personens psykosociala välmående.
<p>Examinanden kan stödja personer med utvecklingsstörning som har en mental sjukdom.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Stöd vid mentala sjukdomar</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar i sitt arbete det typiska beteendet vid olika mentala sjukdomar både allmänt och hos personer med utvecklingsstörning <ul style="list-style-type: none"> – schizofreni och andra psykoser (schizofreni, vanföreställningar)

	<ul style="list-style-type: none"> – affektiva störningar (depression, bipolärt syndrom) – neurotiska störningar (ångestsyndrom, tvångs- syndrom, stressrelaterade störningar, trauma- relaterade störningar, somatoforma syndrom) – ätstörningar – organiska hjärnsyndrom – personlighets- och beteendestörningar (person- lighetsstörningar, beteende- och impuls kontroll- störningar) – uppmärksamhetsstörning – beteendestörningar – demens • observerar och dokumenterar hur personen beter sig och mår samt sörjer för en regelbunden observation • följer vårdplanen för vården vid en mental sjuk- dom och tillämpar planen i dagliga aktiviteter • följer som medlem av ett mångprofessionellt team de överenskomna rutinerna • samarbetar med anhöriga och närstående • använder vid behov en konsulterande expert som stöd för arbetslaget • genomför för sin del läkemedelsbehandling enligt instruktionerna.
<p><i>Hänvisning till mentalvårdstjänster och stöd vid användning av dem</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • deltar aktivt i kontakten mellan de aktörer som deltar i vården • sörjer för sin del för att service- och vårdkedjorna samt nätverkssamarbetet ska fungera friktionsfritt • utvecklar och genomför lämpliga individ- och gruppriktade verksamhetsformer som stöder vården och rehabiliteringen.
<p>Examinanden kan förebygga problem med beroenden.</p>	
<p>Föremål för bedömning</p>	<p>Bedömningskriterier</p>
<p><i>Förebyggande av beroenden</i></p>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • beaktar användningen av berusningsmedel och läkemedel samt riskanvändning och uppkomna beroendeproblem samt de negativa konsekven- serna av dem • för vid behov på tal användningen av berusnings- medel och tobaksrökning på ett sätt som personen förstår och utnyttjar tillgängligt lättläst material

	<ul style="list-style-type: none"> • ger stöd när klienten försöker sluta med berusningsmedel och tobak • för vid behov på tal frågor som rör läkemedelsmissbruk • för på tal spelberoende, om hon/han märker att det är ett problem • hänvisar vid behov personer som har ett beroende till lämpliga tjänster eller vård.
Examinanden kan bedöma och utveckla sin yrkeskunnighet.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Utvärdering och utveckling av den egna verksamheten</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • bedömer sin egen etiska verksamhet vid stöd av den mentala hälsan och det psykosociala välmåendet • bedömer realistiskt sina egna styrkor och utmaningarna vad gäller den egna yrkesmässiga utvecklingen i fråga om att lösa konflikter • bedömer sin förmåga att hantera svåra utmanande situationer • använder arbetshandledning och debriefingmöten för att stärka sitt eget välmående i arbetet • kommer med utvecklingsförslag om hur man ska stödja den mentala hälsan och det psykosociala välmåendet i arbetslaget och utvärderar verksamheten • utnyttjar i sitt arbete nationella och internationella diskussioner om mentalvårdsarbetet inom omsorgsarbetet för de utvecklingsstörda.

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Yrkesskickligheten i examensdelen Stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående påvisas och bedöms enligt avtalet om att ordna fristående examina på det sätt som i detalj redogörs för i planen för anordnande av fristående examen och som examenskommissionen har godkänt. Yrkesskickligheten i examensdelen påvisas och bedöms i autentiska arbetsmiljöer vid klientarbete, planering och handledning.

Vid påvisandet av yrkesskickligheten är det av största vikt att examinanderna i sitt arbete i dagliga situationer visar att de kan använda kunskap om mentalt och psykosocialt välmående. De visar sin förmåga till tolerans och förebyggande av mentala problem samt sin förmåga att handla professionellt i utmanande situationer. Examinanderna kan arbeta som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp och utveckla verksamheten för att stödja det mentala och det psykosociala välmåendet.

Påvisandet av yrkesskickligheten kompletteras vid behov med skriftliga alster, projektarbeten, muntliga motiveringar eller med olika kombinationer av dessa.

Påvisandet av yrkesskickligheten kan kompletteras med dokument, om dessa ingår i planen för anordnande av fristående examen och har godkänts av examenskommissionen. Examinandens muntliga och skriftliga bedömning utgör en väsentlig del av påvisandet av yrkesskickligheten.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetslivet och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen bestämmer, motiverar och informerar om bedömarnas behörighet, och när det gäller dessa iakttas noggrant avtalet om att ordna fristående examina.

De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska få feedback på dem omedelbart efter bedömningen.

3.7 Företagsamhet

Krav på yrkesskicklighet i examensdelen	
Examinanden kan bedöma sina färdigheter i att vara verksam som företagare inom branschen.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Bedömning av sina förutsättningar för att bli företagare</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • vet vilka personliga förutsättningar som behövs för att man ska lyckas som företagare, analyserar utifrån denna kunskap sina värderingar och bedömer sina förutsättningar för att bli företagare • utarbetar med sakkunnigas hjälp en plan för sin egen utveckling till företagare • har kännedom om att yrkesutövningen kräver tillstånd och vilka åtgärder som hör samman med detta • känner till behörighetskraven för dem som ansvarar för olika klientgrupper • förstår skillnaden mellan öppen vård och institutionsvård inom företagsverksamhet • tar ansvar för sitt arbete och utvecklingen av det.
Examinanden kan ta fram en preliminär affärsidé för sitt företag.	
Föremål för bedömning	Bedömningskriterier
<i>Utredning av verksamhetsförutsättningarna för ett företag</i>	Examinanden <ul style="list-style-type: none"> • har bekantat sig med verksamhetsområdet så att hon/han kan analysera vilka framtidsutsikter det finns inom det och hur det kommer att utvecklas samt vilka möjligheter till företagsverksamhet det finns på marknaden med

	<p>tanke på startande av ett eget företag</p> <ul style="list-style-type: none"> • analyserar om det egna eventuella företaget kommer att bli resultatrikt och lönsamt • analyserar företagandet med avseende på det ansvar och de förpliktelser som är förenade med det • analyserar företagandet även med avseende på vad det innebär att vara arbetsgivare.
<i>Framtagning av en affärsidé</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • jämför alternativa sätt att starta företagsverksamhet och diskuterar med sakkunniga de alternativ som står till buds för en egen eventuell företagsverksamhet • tar tillsammans med sakkunniga fram en preliminär affärsidé och vet vilka ekonomiska, produktionsmässiga och mentala resurser som krävs för att eventuellt starta en företagsverksamhet • bedömer med sakkunniga om den egna företagsidén har möjlighet att lyckas.
<i>Skapande av kund- och nätverksrelationer</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • analyserar alternativ och bygger om möjligt upp kund- och nätverksrelationer som är viktiga med tanke på företagets fortlevnad. • gör upp utkast till avtal med de ovannämnda nätverkspartnerna och utnyttjar då experttjänster.
<i>Ekonomisk verksamhet</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • väljer åtgärder som inverkar på företagets lönsamhet och beaktar även marknadsbaserade faktorer vid prissättningen av tjänsterna • tolkar företagets bokslut med avseende på kapital, tillgångar, betalningsförmåga och resultat och analyserar möjligheterna att utveckla den ekonomiska verksamheten, vid behov i samarbete med sakkunniga • utarbetar tillsammans med sakkunniga en summarisk resultatprognos för sitt företag och skaffar experttjänster för att lösa skattefrågorna.
<i>Användning av experttjänster</i>	<p>Examinanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • söker de uppgifter och experttjänster som behövs i de olika faserna av grundandet av företaget och i företagsverksamheten.

Sätt att påvisa yrkesskickligheten

Examinanden påvisar sin yrkesskicklighet i examensdelen Företagsamhet genom att utarbeta en preliminär affärsidé för ett företag. Denna kompletteras med utredningar, produkter och beräkningar som gäller förutsättningarna för verksamhet och riskerna förenade med verksamheten. I examensprestationen ingår också att examinanden utför arbete under den ovan beskrivna processen. Arbetet dokumenteras och till dokumenten fogas bedömningarna av bedömarna som representerar arbetslivet. Examinanden gör också en personlig bedömning och en utvecklingsplan som gäller de egna möjligheterna och förutsättningarna för att bli företagare.

Påvisandet av yrkesskickligheten fördjupas med en bedömningsdiskussion med sakkunniga, och i dessa samtal görs preciseringar och fokuseras på examinandens förmåga att verka som företagare och förutsättningar för att fatta beslut om att starta företagsverksamhet. Vid samtalet utgår man från dokumenten och bedömningarna.

Bedömningen genomförs enligt trepartsprincipen i samarbete mellan arbetsgivar- och arbetstagarparter och representanter för undervisningssektorn. Examenskommissionen fastställer, motiverar och informerar om kraven på bedömarnas kompetens. Examinandens muntliga och skriftliga självvärdering utgör en väsentlig del av bedömningen. De bedömda prestationerna ska antecknas och examinanderna ska ges feedback på dem omedelbart efter bedömningsbeslutet.

BILAGA

Beskrivning av det arbete som utförs av personer som avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda

Beskrivning av yrkesområdet

Det arbete som utförs av personer som har avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda utgör en del av serviceverksamheten inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda. Arbetet är ansvarsfullt och omfattar helhetsmässigt genomförande och utveckling av stöd, handledning och vård till personer med utvecklingsstörning i en arbetsenhet inom den offentliga, privata eller tredje sektorn. Personer med utvecklingsstörning har i allmänhet behov av hjälp och stöd under hela sitt liv, vilket betyder att arbetsuppgifterna också rör alla skeden av levnadslöppet.

Examinandens arbetsskicklighet består av att kunna planera och bedöma tjänster utifrån klienternas individuella livssituation och behov antingen självständigt eller som medlem av en mångprofessionell arbetsgrupp eller ett mångprofessionellt nätverk.

De som har avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda inför goda arbetsrutiner och klientorienterade tillvägagångssätt i sitt arbetslag och sina nätverk samt stärker de utvecklingsstörda personernas jämlikhet och delaktighet i sina olika miljöer.

Utgångspunkten för arbetet är den utvecklingsstörda personens värde som den person hon eller han är samt jämlikhet mellan människorna och en yrkesetik som baserar sig på respekt för de grundläggande rättigheterna. Det är också viktigt att examinanderna målinriktat utvecklar rutinerna i det egna arbetslaget, deltar i en mångprofessionell arbetsgrupp i uppgifter som omfattar helhetsmässigt stöd, handledning och vård samt utvecklar sin specialkompetens.

Verksamhetsmiljö

Personer som har avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda arbetar i miljöer där utvecklingsstörda personer i olika åldrar bor, studerar, arbetar eller använder tjänster.

Servicestrukturerna inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda är föremål för förändringar och blir allt mer individuella. De blir allt mer kopplade till övriga tjänster för personer med funktionsnedsättning. Servicestrukturerna karakteriseras av mångprofessionellitet, nätverksbildande och kulturell mångfald. De som har avlagt en specialyrkesexamen möter i sitt arbete också representanter för andra yrkesområden och servicesektorer, varför en viktig del av yrkeskompetensen består av att kunna kommunicera med andra representanter inom området.

Beskrivning av yrkesskickligheten

Det arbete som utförs av personer som har avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda baserar sig på tillägnade, etiskt hållbara värden och grunder. Arbetet utförs med respekt för människovärdet, vilket betyder att en person med utvecklingsstörning och dennes närstående får komma till tals i alla situationer. Den som har avlagt denna examen baserar sitt arbete och utvärderar det mot de uppställda målen.

De använder i sitt arbete den senaste kunskapen om utvecklingsstörning och om förändringarna inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda. De känner också till internationell verksamhet inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda.

De som har avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda känner till de allmänna lokala och regionala principerna inom området och kan tillämpa dem i praktiken. De känner till de tjänster, stödjande nätverk och övriga samhälleliga stödåtgärder som är avsedda för personer med utvecklingsstörning och deras närstående samt planerar och bedömer tillsammans med klienten och dennes närstående fungerande servicehelheter.

De som har avlagt specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda har fördjupat sitt kunnande på något av följande delområden inom omsorgsarbetet för utvecklingsstörda: Främjande av välmående och hälsa hos äldre personer med utvecklingsstörning, främjande av delaktighet och välmående för personer med grav utvecklingsstörning och multihandikappade, främjande av delaktighet och välmående för personer med autism, stödjande av mental hälsa och psykosocialt välmående eller företagande.

Tryckt
ISBN 978-952-13-4516-6
ISSN 1798-8977

Online
ISBN 978-952-13-4517-3 (pdf)
ISSN 1798-8985

Utbildningsstyrelsen har godkänt dessa examensgrunder med stöd av lagen om yrkesinriktad vuxenutbildning.

De fristående examina är examina som särskilt planerats och utvecklats för att avläggas av den vuxna befolkningen.

Planeringen och genomförandet av de fristående examina baserar sig på ett nära samarbete mellan sakkunniga inom undervisning och arbetsliv.

Utbildningsstyrelsen
www.utbildningsstyrelsen.fi